

Erikordade ajal kriminaal-, väärteo- ning kohtumenetluste erisustega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus

- I. Probleem, sihtrühm ja eesmärk
- II. Hetkeolukord, uuringud ja analüüsid
- III. Probleemi võimalikud mitteregulatiivsed lahendused
- IV. Probleemi võimalikud regulatiivsed lahendused
- V. Regulatiivsete võimaluste mõjude eelanalüüs ja mõju olulisus
- VI. Kavandatav õiguslik regulatsioon ja selle väljatöötamise tegevuskava

I. Probleem, sihtrühm ja eesmärk

1. Probleemi kirjeldus ja selle tekke põhjus

Käesolev väljatöötamiskavatsus (edaspidi VTK) on üks osa Euroopa Liidu Euroopa Sotisaalfondist ja Rahandusministeeriumi eelarvest rahastatava projekti „Õiguse revisjon“ raames läbiviidava riigikaitseõiguse revisjonist. 2015. aasta sügisel algatatud riigikaitseõiguse revisjoni eesmärgiks seati riigikaitseõiguse põhimõteteliste kitsaskohtade analüüsimine ning kaasaegse ning muutunud julgeolekuolukorra vajadusi arvestava riigikaitseõiguse regulatsiooni muudatuste välja töötamine.

Riigikaitseõiguse revisjoni ühe teemana analüüsiti ka olemasolevaid ja võimalikke kriisi ning erikorra ajal kohaldatavaid kriminaal-, väärteo- ja kohtumenetluse erisusi. Analüüsi aluseks oli 12.12.2016 Justiitsministeeriumi (edaspidi JM) poolt antud sisend, mis seadis õigusliku analüüsi lähteülesandeks kaardistada ja analüüsida kriminaal-, väärteo- ning kohtumenetluse erisusi, nende paindlikkust ja sobilikkust erinevate kriisi ning erikordade lahendamisel, selgitada välja menetlustega kaasnevad probleemid ja pakkuda välja lahendused menetluste kiireks ning tõhusamaks läbiviimiseks kriisi- ja erikordades. Käesoleva VTK aluseks on analüüs “Kriminaal-, väärteo- ja kohtumenetluse erandid erikordades” (koostajad: Martti Peetsalu, Marko Kairjak), arvestades riigikaitseõiguse revisjoni komisjoni märkuseid ja ettepanekuid.

Eesti Vabariigi põhiseadus (PS) reguleerib kolme riiklikku erikorda, milleks on:

- loodusõnnetuse ja katastroofi korral või nakkushaiguse leviku tõkestamiseks välja kuulutatud eriolukord (PS § 87 p 8);
- erakorraline seisukord (PS § 129);
- sõjaseisukord (PS §-d 128).

Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa (PS § 3). Kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid (PS § 123). Seega tuleb lisaks PS-le kohaldada ka muid asjakohaseid välislepinguid, milleks on eelkõige EIÖK art 15 ja ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste pakti (KPÖRP) art 4 aga ka rahvusvahelisest humanitaarõigusest tulenevad erisused relvakonflikti olukorras.¹ Inimõigusi käsitlevad välislepingud võimaldavad teatud tingimustel ja eelduste täitmisel piirata isikute põhiõigusi ja -vabadusi, sh menetlusõigusi. Mõlema välislepingu mõtteks on see, et isikute põhiõiguse- ja

¹ PS komm vln, § 129, komm 10.

vabadusi on võimalik piirata juhul, kui eksisteerib kriis, mis ohustab rahva eluvõimet ehk teisisõnu, põhiõigusi ja –vabadusi ei saa piirata sellepärast, et riik on välja kuulutanud erikorra, vaid piirangud peavad olema vajalikud olukorra vahetust ohust lähtuvalt.

Erakorralise või sõjaseisukorra ajal võib riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides seadusega ettenähtud juhtudel ja korras piirata isikute õigusi ja vabadusi, sh menetlusõigusi ning panna neile kohustusi (PS §-d 130, 131 ja 161 lg 2). PS §-s 130 on tehtud viide põhiõigustele ja -vabadustele, mida ei tohi piirata ühelgi juhul, st ka erikordades. Seega on üksnes erakorralise ja sõjaseisukorra ajal võimalik isikute põhiõigusi- ja vabadusi ulatuslikumalt piirata, kuid nt eriolukorras sellist võimalust ette nähtud ei ole.²

Menetlusõiguslike piirangute kohaldamine on põhjendatud erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal. Erakorralise või sõjaseisukorra ajal võib riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides seadusega ettenähtud juhtudel ja korras piirata isikute õigusi ja vabadusi ning panna neile kohustusi (PS § 130). Hädaolukorra seadus (HOS) seevastu ei reguleeri riigi julgeolekut või põhiseaduslikku korda ähvardava ohu tõrjumiseks valmistumist, vaid abinõusid, mis on vajalikud hädaolukorra sh loodusõnnetuse ja katastroofi korral ning nakkushaiguse leviku tõkestamisel (HOS § 1 lg 3). Teiste riigikaitseõiguse revisjoni raames tehtud analüüside aga ka varasemate analüüside autorid on asunud seisukohale, et eriolukorra lahendamist käsitlevad regulatsioonid on mõeldud kohaldama loodusõnnetuse ja katastroofide ning selliste inimtegevusest põhjustatud sündmuste korral, mis ei kujuta endast ohtu põhiseaduslikule korrale.³ Eriolukord on rahuaegne seisund, mis ei ohusta riigi julgeolekut ja põhiseaduslikku korda, mistõttu ei ole ka põhjendatud ulatuslikemate piirangute seadmine kui seda näeb ette PS § 34 teine lause, § 20 lg 2 p 5 (liikumisvabaduse piiramine), PS § 47 (kogunemisvabaduse piiramine) ning PS § 29 lg 2 (töökohustuse panemine). Sellisele seisukohale võib asuda mh põhjusel, et eriolukorraga kaasnedavad võivad kohalikud mässud või massidemonstratsioonid ei oleks ka EIÕK artikkel 15 järgi hädaolukorrad, mis õigustaks ulatuslikemate piirangute seadmist.⁴ See ei välista nt erakorralise seisukorra ja eriolukorra üheaegset väljakuulutamist juhul, kui eriolukorraga kaasneb oht põhiseaduslikule korrale.⁵ Lisaks on varasemates analüüsidest asunud seisukohale, et rahvusvahelisest õigusest tulenevad teavituskohustused (EIÕK artikkel 15 lg 3, KPÕRP artikkel 4 lg 4) rakenduvad Eesti puhul olukorras, kus kuulutatakse välja erakorraline seisukord või sõjaseisukord.⁶

Kokkuvõtvalt on erakorraline seisukord ja sõjaseisukord sellised olukorrad, mis ohustavad põhiseaduslikku korda või riigi julgeolekut ja seetõttu on isiku põhiõiguste ja -vabaduste piiramine rahvusvahelise õiguse ja PS järgi põhjendatud. Eriolukorra väljakuulutamise põhjutanud hädaolukord ei kujuta üldjuhul ohtu riigi eksistentsile ja rahva eluvõimele, st riik on võimeline tavapäraste meetmetega tagama avaliku korra. Seega ei ole ka põhjendatud kohaldada eriolukorras menetlusõiguslike piiranguid, mille eesmärgiks on riigi julgeolekut või põhiseaduslikku korda ähvardava ohu tõrjumine. Kui eriolukord muutub selliseks, mis ohustab riigi julgeolekut ja põhiseaduslikku korda, siis tuleks välja kuulutada erakorraline seisukord, mis võimaldaks ka menetlusõiguslike piirangute kehtestamist.

Seega on VTK-s erikordade all silmas peetud erakorralist seisukorda ja sõjaseisukorda (edaspidi koos *erikord*), mitte aga hädaolukorda ja selle lahendamiseks väljakuulutatud eriolukorda.

---

² P. K. Tupay analüüs „Põhiseaduse riigikaitse ja sellega seoses eriolukorra ja erakorralise seisukorra regulatsiooni muutmise vajadus, riigi erikordade tervikregulatsioon ja kõrgendatud kaitsevalmidus ning põhiõiguste piirangute määratletus ja proportsionaalsus“, 31.01.2017, lk 31.

³ Samas, lk 60.

⁴ Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers, pp 827–831.

⁵ K. Maurer jt. Hädaolukorra seaduse käsiraamat. Sisekaitseakadeemia 2014, lk 18 jj.

⁶ P. K. Tupay analüüs, lk 30.

Väljatöötamiskavatsuse eesmärgiks on leida lahendused järgmistele probleemidele:

1. Erisuste kehtestamise üldised põhimõtted

1.1 Kriminaal- ja väärteomenetluse erisused on sätestatud erakorralise seisukorra ajaks, erisusi ei ole sõnaselgelt sätestatud sõjaseisukorra ajaks.

Kehtiva õiguse järgi on sätestatud erisused kriminaal- ja väärteomenetluse seadustike suhtes üksnes ErSS-is, mis kujutavad endast järgmisi isiku põhiõiguste- ja vabaduste piiranguid:

- kriminaal- ja väärteoasjade menetlus;
- kaitsja osavõtte piiramine;
- kuriteos kahtlustatava kinnipidamine;
- kriminaal- ja väärteoasjade läbivaatamise territoriaalse kohtualluvuse muutmine;
- kriminaalasja arutamise tähtaeg.

RiKS-is ei ole sõnaselgelt sätestatud kriminaal- ja väärteomenetluse erisusi.

Erikordade väljakuulutamise ei pruugi tähendada seda, et nt kohtute töö oleks häiritud ja seega peab jätkuma ka tavapärase (kohtu)menetlus, kuid see annab riigile võimaluse olukorra muutudes kohaldada kiiresti menetlusõiguslikku piiranguid. Erikordade väljakuulutamise põhjuseks on eelkõige lühiajaline lokaalne või üleriigiline olukord, mis on tekitanud ohu põhiseaduslikule korrale või riigi julgeolekule ning ohuhinnang (või reaalne olukord) võib väga kiiresti muutuda. Sellise asümmeetrilise ohu tõrjumine nõuab menetlusõiguslikult ühesuguste meetmete võtmist ning põhjendatud ei ole erisuste (eelkõige rangemate) piirangute kehtestamine nt sõjaseisukorra väljakuulutamisel või leebemate kehtestamine erakorralise seisukorra väljakuulutamisel, sest ka erakorralise seisukorra ajal võib olla vajalik nõ rangemate meetmete rakendamine.

Erikordade väljakuulutamise ei tähenda EIÕK mõttes seda, et isiku põhiõigusi- ja vabadusi võiks piirata pelgalt sellepärast, et riik on välja kuulutanud erikorra, vaid piirangud peavad olema vajalikud olukorra vahetust ohust lähtuvalt. Kriminaal- ja väärteomenetluse süsteem peaks olema piisavalt paindlik, et reageerida põhiseaduslikku korda ähvardavatele ohtudele, kuid samas piisavalt selge, et see oleks ühetaoline. Erikordade väljakuulutamise ei tähenda ka olemasolevate kohtumenetluse seadustike kehtivuse lõppemist, vaid annab riigile täiendavad võimalused, et tagada normaalse elukorralduse juurde naasmine.

Seetõttu tuleks olukorra lahendamiseks võtta meetmeid, et RiKS alusel sõjaseisukorra väljakuulutamisel kehtivad samasugused (kohtu)menetluse erisused nagu erakorralise seisukorra ajal, sest mõlemad seisukorrad kujutavad endast riigile ohtu ning erakorraliste meetmete võtmine võib olla vajalik ohu ennetamiseks ja tõrjumiseks. PS § 130 järgi on põhiõiguste ja vabaduste ring, mida sõjaseisukorra ja erakorralise seisukorra ajal võib seaduse alusel piirata, sama. Kuna kaasaja julgeolekuohud ähvardada sageli nii riigi julgeolekut kui põhiseaduslikku korda ning tingimused erakorralise seisukorra kehtestamiseks võivad kiiresti areneda sõjaliseks ohuks, mistõttu tuleks kehtestada juba sõjaseisukord ning asuda riiki sõjaliselt kaitsma, siis peavad mõlema erikorra ajal kohaldatavad meetmed olema sarnased.

1.2 Erikordades kehtivate kriminaal- ja väärteomenetluse erisuste regulatsiooni paiknemine seadustes. Hetkel on kriminaal- ja väärteomenetluse erisused erakorralise seisukorra ajaks sätestatud erakorralise seisukorra seaduses. Riigikaitseõiguse revisjoni raames on planeeritud erakorralise seisukorra regulatsioon (vajalike täiendustega) viia riigikaitse seadusesse ning selle tulemusena on planeeritud ka erakorralise seisukorra seaduse kehtetuks tunnistamine. Seetõttu on vajalik otsustada, millis(t)es seadus(t)es hakkab paiknema kriminaal- ja väärteomenetluse erisuste regulatsioon erikordades – kas selleks saab olema RiKS või süüteomenetluslikud seadused. Süüteomenetluse seadustikud ei kaota erikordades kehtivust, vaid kriminaal- ja väärteoasjade menetlus toimub kehtivat menetluskorda järgides, arvestades erikorrale omaseid erisusi. Kuritegude kohtueelset

menetlust ja kohtumenetluse korda reguleerib kriminaalmenetluse seadustik (KrMS) ning väärtegade kohtuvälise menetluse ja kohtumenetluse kord on sätestatud väärtemenetluse seadustikus (VTMS). Lisaks kehtib ka põhimõte, kui VTMS-is ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse väärtemenetluses kriminaalmenetluse sätteid, arvestades väärtemenetluse erisusi. Õiguse rakendajate ja ka menetlusele allutatud isikute seisukohalt on problemaatiline kui süüteomenetlust puudutav regulatsioon paikneks lisaks menetluseadustikele veel ka osaliselt RiKS-is (sarnaselt tänasele ErSS-ile), kuna muudab regulatsiooni jälgitavuse keerukaks.

2. Kriminaalmenetlus

2.1 Kuriteos kahtlustatava kinnipidamine kohtu loata. ErSS § 29 näeb ette erisused kuriteos kahtlustatavana kinnipidamise osas. Selle kohaselt võib erakorralise seisukorra ajal kuriteos kahtlustatavat kohtu loata kinni pidada kuni süüdistusakti koostamiseni või kokkuleppemenetluse läbirääkimiste alguseni, kuid mitte üle seitsme ööpäeva. Seega kehtib erakorralise seisukorra ajal erisus, et kuriteos kahtlustatavat võib kohtu loata kinni pidada mitte üle seitsme ööpäeva. Käesoleval hetkel on kaheldav, kas ErSS § 29 lg 1 on kooskõlas PS-i ja EIK praktikaga, sest see võimaldab isikuid kohtu loata kinni pidada kuni seitse päeva, kuid seadus ei sätesta täpsemaid aluseid.

ErSS muutmise seaduse eelnõus on seda vajadust põhjendatud kaheti: (a) erakorralist seisukorda ei kuulutata välja, kui sel ajal rakendatavate meetmete kasutamine ei ole olukorra lahendamiseks vajalik; (b) erakorraline seisukord esitab väljakutse riigi ressurssidele. Seejuures on vajalik suunata õiguskaitseseorganite jõud eelkõige olukorra lahendamisele, mitte esmajärjekorras vahi alla võetute võimalikult kiirele vabastamisele.⁷

Siinkohal võib välja tuua kolm põhimõttelist probleemi ErSS § 29 lg 1 sõnastuse ja eelnõu seletuskirjas toodud põhjendustega riive legitiimsusest eesmärgist lähtuvalt. Esiteks, on sisuliselt võimalik seostada erikordade väljakuulutamist sellega, et isikuid on võimalik kohtu loata kinni pidada kuni seitse päeva ning eeldame, et selline olukord eksisteerib kogu riigis (PS § 129). Sellise lähenemise selgeks ohuks on kuritarvitamine, st võidakse minna kergema vastupanu teed ja isikuid peetakse kiini kauem kui 48 tundi, kuigi selleks reaalselt vajadust ei pruugi olla. Kui aga tõepoolest on reaalne vajadus isiku kinnipidamiseks kauemaks kui 48 tundi, siis ei oma EIK praktika järgi kinnipidamise kestuse hindamisel tähtsust, kas seadusega oli lubatud kohtu loata kinnipidamine 7 ööpäevaks või on seda faktiliselt tehtud. Kui isiku kinnipidamine ei olnud põhjendatud nt 5 ööpäevaks, siis on see EIÕK ja PS § 21 lg 2 rikkumine sõltumata sellest, kas ErSS § 29 lg 1 seda lubas. Teiseks, PS § 130 võimaldab erakorralise või sõjaseisukorra ajal riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides seadusega ettenähtud juhtudel ja korras põhimõtteliselt teha mööndusi ka PS §-s 21 lg 2 sätestatu osas, kuid riivel peab materiaalses plaanis olema legitiimne eesmärk ja riive peab olema proportsionaalne.⁸ PS § 130 mõttes aktsepteeritav riive peab PS §-ga 11 kooskõlas oleva tõlgenduse järgi olema vajalik ega tohi moonutada piiratud õiguste ja vabaduste olemust. PS §-s 11 sätestatud õigusi ei tohi erikordades piirata. Kolmandaks, isiku põhiõigusi- ja vabadusi ei või piirata pelgalt sellepärast, et riik on välja kuulutanud erikorra, vaid piirangud peavad olema vajalikud olukorra vahetust ohust lähtuvalt.

EIK on oma lahendites kinnipidamisega seonduvalt korduvalt väitnud, et üle nelja päeva kestev kinnipidamine on liiga pikk: lahendid *Oral and Atabay v. Türgi*, § 43; *McKay v.*

⁷ Vt Seletuskiri erakorralise seisukorra seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse juurde (448 SE).

⁸ PS komm vln, § 11 komm 6 (elektrooniline).

Ühendkuningriigid [GC], § 47; *Năstase-Silivestru v. Rumeenia*, § 32).⁹ Sealjuures on EIK asunud seisukohale, et ka lühemad perioodid võivad riivata kiireloomulisuse (i.k. *promptness*) nõuet, kui puuduvad erilised raskused või erakorralised asjaolud, mis takistavad kinnipeetava isiku kohtuniku ette toomist: lahendid (*Gutsanovi v. Bulgaaria*, Rn 154-59; *İpek jt v. Türgi*, Rn 36-37; *Kandzhov v. Bulgaaria*, Rn 66).¹⁰ Ehkki tegemist on nn „rahuäärses õigusruumis“ tehtud lahenditega, on kohus pidanud isegi neljapäevase kinnipidamise puhul oluliseks erakorraliste asjaolude esinemist, mistõttu saaks see olla maksimaalne kohtu loata kinnipidamise kestus, mille reguleerimist seadusega võiks erikordades kaaluda.

Tavaolukorras rahuajal kinnipidamine kohtu loata pikemaks kui 48 tunniks on vastuolus olemasoleva kohtupraktika tendentsiga nii siseriiklikul kui EIK tasandil. Eeltoodust lähtuvalt tuleb lugeda ErSS § 29 lg-st 1 tulenevat seitsmepäevast kinnipidamise perioodi liiga pikaks. Erikorrad esitavad väljakutse riigi ressurssidele, mistõttu on vajalik suunata õiguskaitseorganite jõud eelkõige olukorra lahendamisele. Seega võib vahistamisküsimuse lahendamine 48 tunni jooksul olla kohtunike vähesuse, kaitsjate vähesuse, raskuste tõttu kaitsjaga ühenduse võtmisel, suure kinnipeetute arvu tõttu jne liigselt keeruline. Eeldatavasti on ka erikordades võimalik vajalikud menetlustoimingud ära teha 4-5 päevaga.

2.2 Kaitsja osavõtu piiramine kriminaalmenetluses. ErSS § 28 kohaselt on lubatud kaitsja osavõtt erakorralise seisukorra ajal toimepandud kuriteo menetlusest kokkuleppemenetluses või muudel juhtudel pärast süüdistusakti koostamist. ErSS § 28 mõistekasutus (st kaitsja osavõtu *lubamine*) ei ole mõistelises vastavuses olemasoleva KrMS § 45 reeglitega. Viimane sätestab selged ajalised alused, mis hetkest kaitsja *võib* menetluses osaleda ja mis hetkest on kaitsja osavõtt *kohustuslik*. Koostoimes kehtiva KrMS reeglitega, ei ole erikorra ajal rakenduv regulatsioon üheselt arusaadav. Sisuliselt on erikorra ajal lubatud kriminaalmenetluses kaitsja osavõttu piirata - ErSS-is on välja toodud, millal võib kaitsja osaleda (osavõtt on lubatud), kuid selge ei ole kaitsja kohustuslikkuse regulatsiooni rakendumine erikorra ajal. Lisaks muudab kaitsja osavõtu põhimõtted (ja ka piirangu põhjendatuse) ebaselgeks ErSS-is toodu, mille kohaselt kaitsja osavõttu piiratakse erakorralise seisukorra ajal toime pandud kuriteo menetluses, mis sisuliselt võimaldab erandit kohaldada ka kriminaalmenetluste raames, mis viiakse läbi pärast erakorralise seisukorra lõppu (kaitsja osavõtu piiramine on seotud erakorralise seisukorra ajal toimepandud kuriteoga, mitte erakorralise seisukorra kestusega).

ErSS § 28 sisuline põhjendatus on endiselt aktuaalne ja seda tuleks hinnata direktiivi 2013/48/EL enda erandite osas - nii on teatud juhtudel põhjendatud kaitsja osavõtu piiramine nt olukorras, kus esineb geograafiline takistus (eriti on see põhjendatud raskete ilmastikuolude või siis taristurikete korral), samuti on direktiivis erikord sõjaseisukorraks. Kaaluda tuleks millistel juhtudel on põhjendatud kaitsja osavõtu piiramine. Eraldi tuleb hinnata, kas ja millistel juhtudel ei pea riik kaitset tagama.

2.3 Tõlke tagamise kohustuse piiramine. Kehtivas õiguses on kriminaalmenetluses tõlgi tagamise kohustuse ja dokumentide tõlkimisele esitatavate nõuetega seonduv reguleeritud KrMS §-s 10 ja § 144, mille osas ErSS erandeid ei sätesta. KrMS § 10 lg 2 sedastab vajadusel küll tõlgi abi tagamise, kuid erakorralise olukorra või sõjaseisukorra väljakuulutamisel on menetlusosaliste (eelkõige kannatanu ja kahtlustatava või süüdistatava) õiguste tagamise kontekstis ilmselt oluliselt ressursimahukam relevantsete kirjalike dokumentide tõlkimine, arvestades võimalikku tõlkide puudust ja kättesaadavust erikordades ning nende töö võimalikku kuhjumist ressursi- ja ajapuuduse tõttu. Seetõttu tuleks kaaluda võimalust, et erikorra ajal võiks põhjendatud juhtudel loobuda inglise- ja venekeelsete tõendite tõlkimisest.

2.4 Läbiotsimisprotokolli koostamine. Läbiotsimised on oma olemuselt ressursimahukad ning hetkel kehtiv ErSS mingisuguseid erisusi läbiotsimise puhuks ette ei näe, ka erikorra ajal

⁹ Guide art 5 of the Convention, lk 24 http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_ENG.pdf, lk 24.

¹⁰ Guide art 5 of the Convention, lk 24, http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_ENG.pdf, lk 24.

kehtib KrMS-ist tulenev üldine regulatsioon. Arvestades menetlustoimingu enda ja ka protokollide vormistamise ajamahukust võib erikorra ajal läbiotsimisprotokollide koostamine vahetult pärast menetlustoimingu lõppu takistada samas kriminaalmenetluses teiste läbiotsimiste läbiviimist. Erikorras võib menetlejate töö kuhjuda ressursipuuduse ja ka ajapuuduse tõttu. Seetõttu oleks vaja pikendada läbiotsimisprotokollide vormistamisega seonduvat aega nendeks juhtudeks kui eriolukorrast tingituna läbiotsimisprotokollide koostamine vahetult pärast menetlustoimingu lõppu võiks takistada samas kriminaalmenetluses teiste läbiotsimiste läbiviimist.

2.5 Jälitustoiminguks loa andmine. KrMS § 126⁴ sätestab jälitustegevuseks kas prokuratuuri või kohtu loa eelduse. Edasilükkamatul juhul võib prokuratuuri luba nõudva jälitustoimingu teha prokuratuuri loal, mis on antud taasesitamist võimaldaval viisil. Kirjalik luba vormistatakse 24 tunni jooksul jälitustoimingu alustamisest arvates. Kui on tegemist on vahetu ohuga isiku elule, kehalisele puutumatusel, füüsilisele vabadusele või suure väärtusega varalisele hüvele ning loa taotlemine või vormistamine ei ole õigel ajal võimalik, võib kohtu luba nõudva jälitustoimingu teha edasilükkamatul juhul kohtu loal, mis on antud taasesitamist võimaldaval viisil. Kirjalik taotlus ning luba vormistatakse 24 tunni jooksul jälitustoimingu alustamisest arvates. Mõlemal juhul võib kirjaliku loa vormistamine olla erikorra ajal raskendatud, kas siis seetõttu, et side ametkondade vahel on raskendatud või siis ressurstiallokatsioonist tulenevalt. Seetõttu tuleb kaaluda taasesitamist võimaldaval viisil antud lubade vormistamise tähtsaja pikendamist.

3. Väärteomenetlus

Väärteegade aegumine. Väärteomenetlusega seotud küsimuste põhiliseks lähtekohaks on väärteegade aegumine, kui riigil puudub vajalik ressurss nende õigeaegseks menetlemiseks. Erikordades võib juhtuda, et väärteoasja menetlemine on ressursipuuduse või menetlusosalistest tulenevatel põhjustel (nt isiku asukoht on teadmata) takistatud, mistõttu võiks riigi huvi olla lihtsustada väärteomenetluse läbiviimist, kuid see ei saa toimuda nt kohtute töökoormuse suurendamise arvelt ega ka isikute kaitseõiguse äravõtmise kaudu, vaid eelkõige prioriteetide seadmisega väärteoasjade menetlemisele. Eelduslikult on riigi ressurss erikordades suunatud nende väärteegade uurimisele ja ennetamisele, mis on vajalikud erikorrast tulenevate mõjutuste lõpetamiseks. Tuleks kaaluda erikorra lahendamise seisukohast vähem tähtsate väärteegade aegumistähtsaja pikendamist või siis alternatiivselt lõpuleviimise aja määramise pikendamist või väärteegade aegumise peatumise aluste täiendamist. Siinkohal tuleks mh kaaluda ka väärteo kohtuliku arutamise peatamise võimaluse ettenägemist ja seda igas menetluse faasis, millega kaasneks aegumise katkemine. Peatamine peaks olema vaidlustatav menetlusosaliste poolt.

4. Kohtumenetlus

4.1 Kohtuasja arutamine väljaspool kohtu tööaega ja asukohta

4.1.1 Kohtu tööaeg. Kohtu tööaeg on reguleeritud KS §-s 6. Erikorra tähenduses evib enim tähtsust KS § 6 lg-s 1 sätestatud nõue, mille kohaselt peab kohtunik oma kohustused täitma mõistliku aja jooksul, arvestades seaduses ettenähtud menetlustähtaegu. Süüteomenetluse raames on tegemist eelkõige kriminaalasjade arutamise aega puudutava küsimusega. Erikordades võib tekkida olukord, kus kohtupidamine mõistliku aja jooksul ei ole võimalik, kuigi asja lahendamine mõistliku aja jooksul on üks põhiõigustest ja seega kohtumenetluse ülesandeks (vt ka TsMS § 2, HKMS § 2 lg 2). Kohtute tööaja kontekstis võib erikordades omada tähtsust see, et vajalik on kohtupidamine ka väljaspool tööaega (nt päeva jooksul on toime pandud massiliselt süütegusid, mis tuleb nt kohtu loal tõkendite kohaldamiseks kiiresti kohtu ette tuua). Hetkel ei ole KS regulatsioon piisav, et reageerida kõigile erikordades ettetulevatele juhtudele, mis võivad mh avalduda ka väljaspool tööaega, kuna KS loetleb ammendavalt juhud, millal võib kohtuistungit pidada ka väljaspool kohtu tavapärasest tööaega (kriminaalasja kiirmenetluses lahendamiseks, väärteo eest karistuse mõistmiseks, tõkendi kohaldamise või haldustoiminguks loa andmise otsustamiseks).

4.1.2 Kohtupidamise asukoht. Kohtupidamise asukoht peab olema paindlik kuni selleni välja, et kohtunik oleks füüsiliselt kättesaadav (nt kooli võimlas), mis võib olla vältimatult vajalik, kui sidevahendid ei tööta ja kinnipeetuid ei ole võimalik kohtumajja transportida. Praktilisest aspektist lähtudes tuleb tagada võimalused, et kohtunikel oleks õigus teha edasilükkamatuid menetlustoiminguid väljaspool kohtu asukohta, sest need toimingud omavad kõige suuremat tähtsust erikordadest tulenevate ohtude kõrvaldamisel (vrldl KS § 6 lg 3, mis reguleerib kohtupidamist väljaspool tööaega). Erikordades võib eeldada, et kõige kriitilisemad on esimesed päevad, mil on oluline esmaste meetmete rakendamine ohu tõrjumiseks, mitte see, et kohtupidamist hakataksegi korraldama väljaspool kohtu asukohta. Pärast edasilükkamatute toimingute tegemist (nt kooli võimlas), on võimalik kohtupidamist jätkata tavapärasel asukohas või muus kohas, mis on erikorra ajal määratud kohtu asukohaks.

Seetõttu peaks olema asja sisuline arutamine väljaspool kohtu asukohta võimalik eelkõige ajutiselt ja juhul, kui menetlusosalised on füüsiliselt kohapeal olemas ja kohtunik tuleb nõ nende juurde sobivasse kohta. See võib olla vajalik, kui nt sidevahendid ei tööta ja kinnipeetavaid ei ole võimalik transportida kohtumajja. See on ajutine lahendus kiireloomuliste olukordade lahendamiseks, sest pikemaajalises kriisiolukorras tuleks kohtumajja asukohta muuta või kohut pidada muudes kohtumajades.

4.2 Kohtute tööpiirkondade ja kohtualluvuse muutmise. Kohtute tööpiirkonnad on kindlaks määratud KS § 10 lg 1, § 18 lg 3 ja § 22 lg 6 alusel antud justiitsministri määrusega. Kohtute tööpiirkonnad hõlmavad ühte või mitut maakonda. Kohtute tööpiirkonnaga on seotud kohtuasjade territoriaalne alluvus, sest kohtuasjade alluvus on määratud kohtute tööpiirkondadega. Kohtute tööpiirkondade ja kohtualluvuse muutmise vajadus võib tõusetuda kahel juhul:

- asja arutamine ei ole kohtu (kohtumajja) asukohas võimalik (nt Pärnu Maakohtu Kuressaare kohtumajja on hävinud);
- kohtunike ressursi puudumise tõttu (nt süütegude massilisuse või kohtunike puuduse tõttu) ei ole võimalik kohtumenetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul (PS § 15 võimalik riive).

Kohtunike ressursi ümberjagamine on võimalik kohtute tööpiirkonna sees kohtute tööpiirkonda muutmata, st ühe maakohtu teeninduspiirkonnas on erinevad kohtumajjad, kus võib kohtuasju arutada. Hetkel on töö- ja teeninduspiirkondade muutmise pädevus ka justiitsministril, vaidluse tekkel kohtute vahel Riigikohtu esimehel ja kohtumajja sees vastava maakohtu esimehel, mis tagab piisava paindlikkuse. Erakorralise seisukorra ajal peaks olema Riigikohtu esimehel õigus muuta süüteoasjade territoriaalset kohtualluvust, st kui ühes maakohtus ei ole võimalik süütegusid menetleda, siis võib seda teha mõnes teises maakohtus (ErSS § 30).¹¹ ErSS § 30 lahenduse säilitamine on vajalik, kuid kuivõrd kohtute tööpiirkonna muutmise muutuks ka kohtualluvus, mis võib tekitada segadust nii kohtusse pöörduvatele isikutele kui ka mõjutada kohtusüsteemi korraldust, tuleks eelistada ressursi ümberjagamist selliselt, et kohtute tööpiirkonnad ei muutuks.

4.3. Kohtunike teenistusülesannete ja teenistuskoha muutmise. KS järgi võib kohtu esimees õigusemõistmise korraldamise huvides määrata kohtuniku tema nõusolekuta alaliselt teenistusse teise sama kohtu kohtumajja sama asula piires (KS § 57 lg 2). See tähendab, et võimalik on kohtunike liikumine maakohtu erinevate kohtumajjade (teeninduspiirkondade) vahel, kuid mitte esimese astme kohtute vahel. KS ei ole piisav, et määrata nt Harju Maakohtu kohtunikud ajutiselt või alaliselt lahendada Viru Maakohtu alluvuses olevaid kohtuasju. Kohtunike teenistuskoha muutmise vajadus tööpiirkondade vahel võib olla põhjendatud, kui nt üks kohus on ülekoormatud, kuid teine kohus seda ei ole. Ülesannete jäävuse põhimõttest

---

¹¹ Selguse huvides tuleb märkida, et ErSS väljatöötamisel (vastu võetud 1996. aastal) oli Eesti kohtusüsteem teistsugune, st puudus kohtumajade vaheline teeninduspiirkondade jaotus (KS vastavad muudatused võeti vastu 2005. aastal).

tulenevalt ja efektiivse kohtumenetluse tagamiseks ei peaks ettevalmistuseta tsiviil- või haldusasju lahendav kohtunik ressursi nappusest tingituna erikorra väljakuulutamisel hakkama lahendama kiireloomulisi kriminaal- ja väärteoasju. See ei välista, et pikemaajalises erikorras ei võiks kohtunike pädevust muuta - seda ei välista ka kehtiv kohtute seadus.

Erikordade puhul võib esineda vajadus kohtuniku alalise teenistuskoha muutmiseks kohtute tööpiirkondade vahel, et kohtunikul saaks vajadusel lahendada ka teiste kohtute tööpiirkonnas olevaid asju. See annaks võimaluse suunata kohtunikke sinna kohtusse, kus on kohtunike puudus (nt lahendaks see küsimuse, kui Viru Maakohtus ei ole mingil põhjusel piisavalt kohtunikke, kuid samal ajal on Pärnu Maakohtu kohtunikud vähekoormatud). Lisaks annaks see ka võimaluse suunata kohtunikke üle riigi kriisikoldesse nt sõjaõigusele spetsialiseerunud kohtunikud saaksid Eesti üleselt asju lahendada ning koonduda ühe kohtu alluvusse. Kohtunike suunamine nõ kriisikoldesse peaks jääma aga äärmuslikuks meetmeks, st kui kohtu tööpiirkonnas ei ole ressursi ümberjagamisega võimalik asju lahendada. Juhul, kui kohtuasja lahendamiseks on vaja spetsiifiliste teadmistega kõrgema astme kohtunik suunata esimese astme kohtusse asju lahendama, siis peaks see samuti olema võimalik.

Ülesannete jäävuse printsiibist¹² tuleneb, et kui sõjaaja olud lubavad jätkavad kohtutel oma tööd, siis tuleks neil seda ka teha. Õigusemõistmine kohtutes võib sõjaoludes olla aga niivõrd häiritud, et kiire kohtupidamise tagamiseks on vajalik kohtunike ressursi koondamine ühe kohtu juurde. Sõjaseisukorra ajal võib olla osa riigi territooriumist okupeeritud, mistõttu peab olema võimalus kohtupidamist läbi viia teises piirkonnas ehk eksterritoriaalselt. Eelkõige peab olema sõjaajal tagatud kaitseväeteenistusalaste süütegude kiire menetlemine ja seda üle-eestiliselt, et tagada kaitsevõime sh näiteks mobilisatsiooni korraldamine. Kehtiv õiguskord ei võimalda kohtunike koondada ühe kohtu juurde (nn moodustada riigikaitsekohtu kolleegiumi) ning anda neile kohtunikele kaitseväeteenistusalaste süütegude menetlemise õigust.

4.4 Kohtuasja menetluse peatamine või asja arutamise edasilükkamine erikorrast tulenevalt. Hetkel puudub kohtutel vajalik õiguslik alus kohtuasjade menetluse peatamiseks omal initsiatiivil. Erikordades kohtuasja menetluse peatamise või asja arutamise edasilükkamise vajadus võib olla tingitud olukorrast, kus riigil on tekkinud ressursi puudus (nt kohtus on lühiajaliselt ülekoormatud massiliste või teatud liiki süütegude menetlemisega, mis ei pruugi erikorra lahendamise seisukohast tähtsust omada). Erikordades võib tekkida situatsioon, kus kohtupidamine ei ole kohtumaja asukohas võimalik (nt kohtumaja on hävinud) või kohtul puudub ressursid kohtuasju menetleda (nt ei ole piisavalt kohtunikke) või advokaadid või prokurörid on hõivatud riigikaitse ülesannetega. Lühiajalises kriisis on võimalik mõne päevaga taastada normaalne elukorraldus, kuid pikemaajalises kriisis võib ressursipuudus avaldada mõju ka kohtumenetlusele.

Kohtunikul peaks olema õigus oma kohtuasja lahendamise käigus otsustada, kas menetlemise peatamine või asja arutamise edasilükkamine on vajalik, sest kohtunikul on kõige parem ülevaade situatsioonist, mis selle vajaduse tingib. Samuti peaks kohtutel olema õigus otsustada kohtumenetluses prioriteetide seadmiseks (nt eesmärgiga vältida totaalkaebustest tingitud kohtute töö takistamist ja vabastada ressursi muude asjade lahendamiseks).

4.5 Kriminaalasja arutamise tähtaeg. Kehtiv ErSS § 31 sätestab kriminaalmenetluse arutamise aja osas kaks erandit: kriminaalasi määratakse arutamisele 10 päeva jooksul, arvates selle kohtusse saabumise päevast, ning kohtuotsus kuulutatakse välja hiljemalt järgmisel päeval pärast otsuse langetamist. Samuti sisaldab nimetatud säte erandit katkematus põhimõtte kohaldamisele, st põhimõtte, et erakorralise seisukorra ajal seda ei kohaldata. Kehtiva ErSS § 31 sõnastus „arutamisele määramine“ ei ole KrMS kohtu eelmenetluse reeglitega enam vastavuses (eelistung määratakse). Sellise kiirendatud

---

¹² Ülesannete jäävuse printsiibi kohaselt täidavad kõik asutused ja muud institutsioonid oma rahuageleid ülesandeid ka kriisi- ja sõjaajal

eelmenetluse läbiviimine on iseenesest õigustatud, andes menetlusosalistele kindluse, kas ja millal asi arutamisele läheb (lisaks sellele, et eelistungil kohtu alla andmise otsustamisega on eeldatavasti katkenud ka aegumine (KarS § 81 lg 5 p 2)). Lisaks kiirele eelistungi määramisele tuleb tagada ka asja kiire menetlemine või siis, alternatiivselt, selle menetlemise peatamise võimalus.

Erikorras võib tekkida olukord, et kohtutel puudub ressurss kriminaalasjade menetlemiseks ja ressursi puudust ei ole võimalik lahendada ressursi ümberjagamisega. Sellisel juhul peaks olema kohtutel õigus otsustada menetluse peatamine (millega peaks olema seotud ka aegumistähtaegade peatumine või katkemine). Seega esmalt tuleks tagada kriminaalasja eelistungile määramine ning kui kohtutel puudub ressurss kriminaalasja menetlemiseks, siis peaks olema võimalus menetlus peatada (igas kohtumenetluses), mille tagajärjeks on ka aegumise peatumine. See on vajalik juhtudeks, kui kohtutel puudub ressurss asja lahendamiseks.

4.6 Kohtuotsuste viivitamata täitmine. Erikordades kasutusele võetavate meetmete eesmärk on peamiselt ohu kiire tõrjumine, st esmane ülesanne on tagada asja efektiivne lahendamine maakohtus ning otsuste viivitamata täitmine. Kriminaalmenetluses pööratakse viivitamata täitmisele õigeksmõistev või süüdistatava karistusest vabastav kohtuotsus. Kui süüdistatav on vahistatud, vabastab kohus ta vahi alt istungisaalis (KrMS § 412 lg 1). Süüdimõistev kohtuotsus pööratakse täitmisele selle jõustumisest või kriminaalasja apellatsioon- või kassatsioonikohtust tagastamisest alates kolme päeva jooksul (KrMS § 412 lg 2). Viivitamata täidetavad on üksnes kohtumäärused, mida ei saa vaidlustada või vahistamise, vahistamise tähtaja pikendamise, väljaandmisvahistamise, isiku raviasutusse sundpaigutamise, vara arestimise, posti- või telegraafisaadetise arestimise, ametist kõrvaldamise ja ajutise lähenemiskeelu kohaldamise määrused (KrMS § 408 lg 5). Nende määruste viivitamatu täitmise vajadus tuleneb nende aluseks olevate menetlustoimingute olemusest, kuna nende täitmise edasilükkamine edasikaebemenetluse tulemi äraootamiseks muudaks nende läbiviimise mõtteks ning seetõttu jõustuvad need määrused nende tegemisest, mis on aluseks ka nende viivitamatule täitmisele.¹³ Muid aluseid KrMS kohtuotsuste viivitamata täitmise osas ei sätesta erinevalt haldus- ja tsiviilasjadest. Haldus- ja tsiviilkohtumenetlus on lisaks kohtulahendi täitmise üldkorrale, mis toimub pärast jõustumist, võimalik ka kohtulahendi viivitamatu täitmine, mis on sarnane esialgse õiguskaitsega.¹⁴ Halduskohtumenetluses on loetletud konkreetsed alused, millal kuulub kohtulahend viivitamata täitmisele (HKMS § 247 lg 2). Nimetatud loetelus ei ole arvestatud, et erikordade ajal võib tekkida vajadus näiteks sundkoormise täitmise vaidlustamise korral koormise viivitamatuks täitmiseks. Väärteomenetluses tehtud kohtuotsus ja – määrus pööratakse täitmisele kui see on jõustunud ja süüdlane ei ole taotlenud kohtult talle määratud aresti või rahatrahvi täitmisele pööramise edasilükkamist. Kohtuotsus aresti mõistmise kohta pööratakse täitmisele viivitamatult pärast selle tegemist kui süüdlane oli kohtumenetluse ajaks kinni peetud ja kohtuotsuse täitmist ei ole süüdlase taotlusel edasi lükatud (VTMS § 205). VTMS jätab mitmeid võimalusi süüdlasele kohtulahendi täitmise edasilükkamiseks.

Erikordades on eesmärk see, et süüdimõistetud isikut ei vabastataks, et ta ei saaks uusi süütegusid toime panna, riigile vajalikud tsiviilsektori ressursid oleksid tagatud ning kohaldatud tõkendid jääks kehtima sõltumata edasikaebeõiguse teostamisest.

2. Sihtrühm

1. Kriminaalmenetluses kahtlustatavad ja süüdistatavad, väärteomenetluses menetlusalused isikud. Täpne riskihinnang puudub.

¹³ KrMS komm vln § 408, komm 2.2.

¹⁴ Vt M.Peetsalu, M.Kairjak analüüs „Kriminaal-, väärteo- ja kohtumenetluse erandid erikordades“. 2017, punkt 148.

2. Kriminaalmenetluses kannatanud ja tunnistajad, väärteomenetluses tunnistajad. Täpne prognoos puudub.

3. Menetlejad (kriminaalmenetluses uurimisasutused, prokuratuur ja kohtud, väärteomenetluses kohtuvälised menetlejad ja kohtud):

3.1 Uurimisasutused. Uurimisasutused on oma pädevuse piires Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitseiamet, Maksu- ja Tolliamet, Konkurentsiamet, Sõjaväepolitsei, Keskkonnainspeksioon ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla. Kriminaalmenetlusega seotud töötajate arv:

- Politsei- ja Piirivalveamet – kriminaalpolitsei struktuur, teenistuskohdade koosseis ja isikkoosseis on asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teave avaliku teabe seaduse tähenduses¹⁵;
- Kaitsepolitseiamet – teenistuskohdade koosseis on salastatud¹⁶;
- Maksu- ja Tolliamet – uurimisosakonnas 200 töötajat¹⁷;
- Konkurentsiamet – pole avaldatud;
- Sõjaväepolitsei – pole avaldatud;
- Keskkonnainspeksioon – 5 uurijat¹⁸;
- Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla – Tallinna Vangla teabe- ja uurimisosakonnas 13 töötajat, Tartu Vangla teabe- ja uurimisosakonnas 11 töötajat ja Viru Vangla teabe- ja uurimisosakonnas 9 töötajat¹⁹.

3.2 Prokuratuur. Prokuratuur jaguneb Riigiprokuratuuriks ja temale alluvateks ringkonnaprokuratuurideks. Ringkonnaprokuratuure on kokku neli. Kokku 199 prokuröri.

3.3 Kohtud. Maakohtute kohtunikke on kokku 150 (Harju Maakohtus 66 kohtunikku, Viru Maakohtus 28 kohtunikku, Pärnu Maakohtus 21 kohtunikku ja Tartu Maakohtus 35 kohtunikku), Ringkonnakohtute kohtunikke on kokku 45 (Tallinna Ringkonnakohtus 29 kohtunikku ja Tartu Ringkonnakohtus 16 kohtunikku)²⁰ ja Riigikohtu kohtunikke on kokku 19 (KS § 25 lg 3).

3.4 Kohtuvälised menetlejad. Kohtuvälisteks menetlejateks on täidesaatva riigivõimu volitustega asutused ja valla- ja linnavalitsused (VTMS § 9). Seega saavad olla kohtuvälisteks menetlejateks seadusega sätestatud juhtudel erinevad ametid, inspeksioonid, valla- ja linnavalitsused ning ministeeriumid. Kohtuväliste menetlejate väärtegude menetlemise pädevus tuleneb eriseadustest ja VTMS §-st 52 (karistusseadustikus sätestatud väärtegude kohtuvälised menetlejad). Hetkel puudub koondinfo kõikide kohtuväliste menetlejate väärteomenetlustega läbiviimisega tegelevate töötajate koguarvu kohta.

4. Kaitsjad. Kriminaalmenetluses ja väärteomenetluses on reeglina kaitsjaks advokaat. Eesti Advokatuuri liikmeid on kokku 1033 (01.03.2018 seisuga)²¹.

¹⁵ politsei ja piirivalve seadus § 4 lg 5.

¹⁶ Vabariigi Valitsuse 20.12.2007 määrus nr 262 "Riigisaladuse ja salastatud välisteabe kaitse kord" § 7 lg 6 p 1.

¹⁷ https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/ameti-struktuur-ulesanded-strateegia/personal/lisa_mta_teenistuskohdade_koosseis_ja_teenistuskohdade_teenistusgrupid_01.02.2018_lisa.pdf

¹⁸ <https://www.kki.ee/et/kontakt>

¹⁹ justiitsministri 24.01.2007 määrus nr 5 "Tallinna Vangla teenistujate koosseis", justiitsministri 26.05.2008 määrus nr 25 "Tartu Vangla teenistujate koosseis, justiitsministri 26.03.2008 määrus nr 11 "Viru Vangla teenistujate koosseis"

²⁰ justiitsministri 27.10.2005 määrus nr 47 "Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike arv ja jagunemine kohtumajade vahel".

²¹ <https://www.advokatuur.ee/est/advokatuur>

5. Riigi elanikkond (üle 1,3 miljoni elaniku) kui riigi julgeoleku tugevdamise kasusaajad.

3. Eesmärk ja saavutatava olukorra kirjeldus

1. Erakorralises seisukorras ja sõjaseisukorras peaksid olema rakendatavad ühetaolised menetlusõiguslikud piirangud (kriminaal- ja väärteomenetluse erisused erikorra ajal). Seda peamiselt seetõttu, et PS § 130 järgi on põhiõiguste ja vabaduste ring, mida sõjaseisukorra ja erakorralise seisukorra ajal võib seaduse alusel piirata, sama. Erikordades rakendatavate piirangute eesmärk on riigi julgeolekule ja põhiseaduslikule korrale tekkinud ohu ennetamine või kõrvaldamine, et tõrjuda ohtu avalikule korrale või taastada põhiseaduslik kord.²² Erimeetmete kohaldamine on vajalik eelkõige ohu ennetamiseks, meetmed on suunatud ressursside optimaalsele allokatsioonile kohtueelses menetluses (võimalus operatiivselt läbi viia suur arv menetlustoiminguid edasiste rünnakute ennetamiseks), mitte kohtuotsuse tegemise või isiku karistamise lihtsustamisele erikordades.

Erikordade väljakuulutamise põhjuseks on eelkõige lühiajaline lokaalne või üleriigiline olukord, mis on tekitanud ohu põhiseaduslikule korrale või riigi julgeolekule ning ohuhinnang (või reaalne olukord) võib väga kiiresti muutuda. Sellise asümmeetrilise ohu tõrjumine nõuab menetlusõiguslikult ühesuguste meetmete võtmist ning põhjendatud ei ole erisuste (eelkõige rangemate) piirangute kehtestamine nt sõjaseisukorra väljakuulutamisel või leebemate kehtestamine erakorralise seisukorra väljakuulutamisel, sest ka erakorralise seisukorra ajal võib olla vajalik nõ rangemate meetmete rakendamine. Erikordade väljakuulutamine ei tähenda EIÖK mõttes seda, et isiku põhiõigusi- ja vabadusi võiks piirata pelgalt sellepärast, et riik on välja kuulutanud erikorra, vaid piirangud peavad olema vajalikud olukorra vahetust ohust lähtuvalt. Kriminaal- ja väärteomenetluse süsteem peaks olema piisavalt paindlik, et reageerida põhiseaduslikku korda ähvardavatele ohtudele, kuid samas piisavalt selge, et see oleks ühetaoline. Erikordade väljakuulutamine ei tähenda ka olemasolevate kohtumenetluse seadustike kehtivuse lõppemist, vaid annab riigile täiendavad võimalused, et tagada normaalse elukorralduse juurde naasmine.

Hetkel on kriminaal- ja väärteomenetluse erisused erakorralise seisukorra ajaks sätestatud ErSS-is, RiKSi-s vastav regulatsioon puudub. Kuivõrd riigikaitseõiguse revisjoni raames on planeeritud erakorralise seisukorra seaduse kehtetuks tunnistamine, siis probleemi lahendamiseks on vajalik otsustada, millis(t)es seadus(t)es hakkab paiknema kriminaal- ja väärteomenetluse erisuste regulatsioon erikordades.

2. Erikorra ajal peaks olema võimalik olukorra vahetust ohust lähtuvalt kuriteos kahtlustatavat kohtu loata kinni pidada kuni süüdistusakti koostamiseni või kokkuleppemenetluse läbirääkimiste alguseni, kuid mitte üle nelja ööpäeva (hetkel kehtiva seitsme ööpäeva asemel). Erandlike asjaolude ilmnemisel jääb võimalus nimetatud tähtaja pikendamiseks selliselt, et kohtu loata on võimalik kuriteos kahtlustatavat kinni pidada kokku kuni seitse ööpäeva. Muudatus on suunatud isikute põhiõiguste paremale kaitsmisele.

3. Kaitsja osavõtu piiramist kriminaalmenetluses tuleks hinnata direktiivi 2013/48/EL erandite osas. Kaaluda tuleks millistel juhtudel on põhjendatud kaitsja osavõtu piiramine ning eraldi tuleb hinnata, kas ja millistel juhtudel ei pea riik kaitset tagama.

4. Erikorra ajal ei peaks olema vajalik tõlget inglise ja vene keelsete tõendite puhul (tõlkimiskohustuse puudumise laiendamine lisaks suulisele tõlkele ka kirjalikule tõlkele). Kõnealune muudatus annab võimaluse leevendada võimalikku kitsaskohta, mis võib

²² Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers, pp 821–831.

tekkida ressursimahukate menetlusedokumentide tõlkimisega, kui esineb tõlkide puudus ja kättesaadavus erikordades.

5. Erikorra ajal peaks menetlejal olema võimalus vormistada läbiotsimisprotokoll 48h jooksul läbiotsimise alustamisest alates. Arvestades menetlustoimingu enda ja ka protokollide vormistamise ajamahukust võib erikorra ajal läbiotsimisprotokollide koostamine vahetult pärast menetlustoimingu lõppu takistada samas kriminaalmenetluses teiste läbiotsimiste läbiviimist. Erikorras võib menetlejate töö kuhjuda ressursipuuduse ja ka ajapuuduse tõttu ning kõnealune muudatus annab võimaluse ennetada ressursipuudusest tingitud võimalikke tagajärgi.

6. Erikorra puhul peaks olema võimalik jälitustoiminguks loa andmisi vormistada kuni 48 tundi (taasesitamist võimaldaval viisil antud load edasilükkamatutel juhtudel jälitustoimingute tegemiseks, nii prokuratuuri loal tehtavad kui ka kohtu luba nõudvad jälitustoimingud). Tähtaegade pikendamine võimaldab eelduslikult leevendada probleeme, kui side erinevate ametkondade vahel on raskendatud või ressursiallokatsioonist tulenevalt.

7. Erikorra lahendamise seisukohast vähem tähtsate väärtegade aegumistähtaega tuleks pikendada või täiendada väärtegade aegumise peatumise aluseid olukorras, kui riigil võib puududa vajalik ressurss nende õigeaegseks menetlemiseks, kuna riigi ressurss on suunatud nende väärtegade menetlemisele ja ennetamisele, mis on vajalikud erikorrast tulenevate mõjutuste lõpetamiseks. Muudatus annab võimaluse pärast erikorrast tulenevate mõjutuste äralangemist menetleda väärtegusi, mille menetlemine on erikorra tõttu viibinud.

8. Erikorra ajal peaks olema võimalik arutada kohtuasja ka väljaspool kohtu tööaega ja asukohta. Sellise võimaluse tulemusena tekib kohtutel diskretsiooniruum erikordadest tulenevate ettenägematutele juhtumitele reageerimiseks. Nt olukordades, kus päeva jooksul on toime pandud massiliselt süütegusid, on võimalik isikuid kohtu loal tõkendite kohaldamiseks kiiresti kohtu ette tuua. Samuti võimaldaks erisus pidada kohtuistungeid väljaspool kohtumaja asukohta, kui see on otstarbekam (nt isikute jaoks on mõistlikum kohut pidada muus sobivamas kohas) või on tingitud sellest, et kohtupidamine kohtumaja asukohas on füüsiliselt võimatu (nt kohtumaja on saanud kahjustada või hävinenud).

9. Erikorra ajal peaks Riigikohtu esimehel olema õigus muuta süüteoasjade territoriaalset kohtualluvust, st kui ühes maakohas ei ole võimalik süütegusid menetleda, siis võib seda teha mõnes teises maakohas (ErSS § 30).²³ ErSS § 30 lahenduse säilitamine on vajalik kuid, kuivõrd kohtute tööpiirkonna muutmisega muutuks ka kohtualluvus, mis võib tekitada segadust nii kohtusse pöörduvatele isikutele kui ka mõjutada kohtusüsteemi korraldust, tuleks eelistada ressursi ümberjagamist selliselt, et kohtute tööpiirkonnad ei muutuks.

Kohtute tööpiirkondade ja kohtualluvuse muutmine võimaldab kohtuasju arutada, kui nt ühes maakohas ei ole võimalik süütegusid menetleda (nt kohtumaja on hävinenud või süütegusid on toime pandud massilisest või kohtunike puuduse tõttu), siis saaks seda teha mõnes teises maakohas (ErSS § 30). Lahendus võimaldab näiteks Hiiu maakonnas toime pandud süütegusid menetleda Harju Maakohas. Selline olukord võib tekkida juhul, kui Pärnu Maakohas ei ole piisavalt ressursse, et menetleda (ja tagada õiglane kohtupidamine) olukorras, kus toime on pandud massiliselt süütegusid

10. Erikorra ajal peaks olema võimalik kohtunike teenistusülesannete ja teenistuskoha muuta selliselt, et esimese astme kohtunikud saaksid vajadusel lahendada teise kohtu

---

²³ Selguse huvides tuleb märkida, et ErSS väljatöötamisel (vastu võetud 1996. aastal) oli Eesti kohtusüsteem teistsugune, st puudus kohtumajade vaheline teeninduspiirkondade jaotus (KS vastavad muudatused võeti vastu 2005. aastal).

tööpiirkonnas olevaid asju. Kohtunike pädevuse muutmine on võimude lahususe põhimõttest tulenevalt kohtu korraldada. See on eelkõige erikordadele spetsiifiline küsimus. Kohtunike suunamine nõ kriisikoldesse oleks äärmuslik meede, st kui kohtu tööpiirkonnas ei ole ressursi ümberjagamise võimalik asju lahendada. Sellega oleks tagatud, et kohtunikke on võimalik üle riigi suunata kriisikoldesse ning juhul, kui selleks on vaja spetsiifiliste teadmistega kõrgema astme kohtunik suunata esimese astme kohtusse asju lahendada, siis saaks seda teha. See annaks võimaluse suunata kohtunikke sinna kohtusse kus on kohtunike puudus (nt lahendaks see küsimuse, kui Viru Maakohtus ei ole mingil põhjusel piisavalt kohtunikke, kuid samal ajal on Pärnu Maakohtu kohtunikud vähekoormatud). Lisaks annaks see ka võimaluse suunata kohtunikke üle riigi kriisikoldesse nt sõjaõigusele spetsialiseerunud kohtunikud saaksid Eesti üleselt asju lahendada ning koonduda ühe kohtu alluvusse

11. Sõjaseisukorra ajal, kui tavapärase õigusmõistmine kohtutes on takistatud, peaks olema Riigikohtu esimehel võimalik oma otsusega suunata riigikaitse väljõppe saanud kohtunikud ühe kohtu juurde ning moodustada vajadusel kaitseväeteenistusalaste süütegude kiireks menetlemiseks riigikaitsekohtu kollegium.

12. Kohtunikul peaks olema võimalus kohtuasja menetluse peatamiseks või asja arutamise edasilükkamiseks, kui see on tingitud erakorralistest asjaoludest. Samuti peaks olema Riigikohtu esimehel õigus üleriigiliselt või kohtu esimehele kohtu tööpiirkonna piires õigus otsustada teatud liiki kohtuasjade menetlemise peatamise kuni erikordadest tulenevate mõjutuste äralangemiseni. Menetluse peatumise või peatamise korral peaks katkema selliste menetlustähtaegade kulgemine, mille peatumine ei ole juba seotud hagi või kaebuse kohtusse esitamisega. Selle tulemusena on võimalik mõjuval põhjusel (kui riigil tekib ressursipuudus või ei ole võimalik tagada asja lahendamist kohtu asukohas) peatada kohtuasja menetlus või lükata kohtuasja arutamine edasi. Kuna menetluse peatamine piirab isiku kohtusse pöördumise õigust, siis tagatud peab olema menetluse peatamise põhjendatuse kohtulik kontroll. Riigikohtu esimehe/kohtu esimehe õigus peatada ajaliselt piiratud ajaks teatud liiki kohtuasjade menetlemine teenib eesmärki, et vältida nt totaalkaebustest tingitud kohtute töö takistamist ja vabastada ressursid muude asjade lahendamisele.

13. Kriminaalasja arutamise tähtaja regulatsioon vajab muutmist selliselt, et esmalt tuleb tagada kriminaalasja eelistungile määramine (10 päeva jooksul pärast süüdistusakti saamist) ning kui kohtutel puudub ressurss kriminaalasja menetlemiseks, siis tuleb menetlus peatada, mille tagajärjeks on ka aegumise peatumine. Kohtuasja menetluse peatamine on peamiseks lahenduseks, kui kohtutel puudub ressurss asja lahendamiseks ning see võimalus peaks olema igas kohtumenetluses.

14. Menetlusosalise taotluseta viivitamata täitmisele kuuluvate kohtulahendite loetelu tuleks menetlusseadustikes täiendada ja välja tuua need, mille viivitamata täitmist peab riik eriti oluliseks erikordades.

II. Hetkeolukord, uuringud ja analüüsid

4. Kehtiv regulatsioon, seotud strateegiad ja arengukavad

Kehtiv regulatsioon

1. Erakorralise seisukorra seadus - seadus sätestab Eesti põhiseaduslikku korda ähvardava ohu kõrvaldamiseks erakorralise seisukorra väljakuulutamise aluse, tingimused ja korra ning erakorralist seisukorda korraldavate organite pädevuse, samuti erakorralise seisukorra ajal rakendatavad abinõud ning isikute õigused, kohustused ja vastutuse erakorralise seisukorra ajal. Seadus sisaldab kriminaal- ja väärteoasjade menetluse erisuste regulatsiooni erakorralise seisukorra ajal.

- Erakorralise seisukorra seadus reguleerib erakorralise seisukorra väljakuulutamist, kui see on vajalik põhiseaduslikku korda ähvardava ohu kõrvaldamiseks (ErSS § 1). ErSS sätestab kriminaal- ja väärteoasjade menetluse erisused erakorralise seisukorra ajal (§-d 27–31). Erakorralise seisukorra lõppedes ja sõjaseisukorra väljakuulutamisel nimetatud menetluslikud erisused enam ei kehti, sest sõjaseisukorra väljakuulutamisel lõpeb erakorraline seisukord (ErSS § 16) - **vt VTK probleem 1.1 ja 1.2.**
- ErSS § 29 näeb ette erisused kuriteos kahtlustavana kinnipidamise osas. Selle kohaselt võib erakorralise seisukorra ajal kuriteos kahtlustatavat kohtu loata kinni pidada kuni süüdistusakti koostamiseni või kokkuleppemenetluse läbirääkimiste alguseni, kuid mitte üle seitsme ööpäeva (lg 1). Kahtlustatava kinnipidamise kohta erakorralise seisukorra ajal koostab uurimisasutus määruse ning teatab sellest 48 tunni jooksul prokurörile ning määruse sisu tehakse kahtlustatavale teatavaks allkirja vastu (lg 2). Kahtlustatav kuulatakse erakorralise seisukorra ajal üle kolme ööpäeva jooksul, alates kinnipidamise ajast (lg 3). Tegemist on erikorruga KrMS § 217 suhtes, mille järgi kahtlustatavana kinnipidamine seisneb isikult kuni 48 tunniks vabaduse võtmises (KrMS § 217 lg 1). Kui prokuratuur veendub vahistamise vajaduses, koostab ta vahistamisaotluse ja korraldab kinnipeetu toimetamise selle taotluse lahendamiseks eeluurimiskohtuniku juurde tema kahtlustatavana kinnipidamisest alates neljakümne kaheksa tunni jooksul (KrMS § 217 lg 8). KrMS § 217 lg 7 kohaselt kuulab uurimisasustuse ametnik kahtlustatavana kinnipeetu viivitamata üle KrMS §-s 75 sätestatud korras. Seega kehtib erakorralise seisukorra ajal erisus, et kuriteos kahtlustatavat võib kohtu loata kinni pidada mitte üle seitsme ööpäeva – **vt VTK probleem 2.1.**
- ErSS § 28 kohaselt on lubatud kaitsja osavõtt erakorralise seisukorra ajal toimepandud kuriteo menetlusest kokkuleppemenetluses või muudel juhtudel pärast süüdistusakti koostamist. Seega sätestab ErSS § 28 erandi isiku kaitseõigusele kriminaalmenetluse raames. Tegemist on erikorruga KrMS § 45 osas, mis annab õiguse kaitsjal osa võtta menetlusest alates hetkest, mil isikule on esitatud kahtlustus või võimalikule kahtlustatavale tunnistaja ütluste deponeerimisel (§ 45 lg 1 koosmõjus § 43 lg-ga 4). KrMS § 45 lg 4 sätestab põhimõtte, mille kohaselt on kaitsja osavõtt kohtumenetlusest üldjuhul kohustuslik,²⁴ ainus sisuline erand on süüdistatava selge loobumisakt ja kiirmenetluse vormis toimetatavas kokkuleppemenetluses.

ErSS § 28 ei piira vastava erisuse kohaldamist erakorralise seisukorruga, oluline on see, et kuritegu oleks toime pandud erakorralise seisukorra ajal, seega on erandi kohaldamine võimalik ka nt kriminaalmenetluse raames, mis viiakse läbi pärast erakorralise seisukorra lõppu. Riigisisest reguleerivad kaitseõigust KrMS ja advokatuuriseadus. EIÕK-s sätestavad kaitseõiguse art 6 lg 3 p-d b, c ja d.²⁵ Kuna tegemist on ubikviteedipõhimõtet puudutava sättega, tuleb seda tõlgendada kitsendavalt ja eeldada, see kehtib siiski seisukorra ajal toime pandud süüteo suhtes.

---

²⁴ KrMS komm vln, § 45 komm 2.

²⁵ PS komm vln, § 21 komm 10.

KrMS § 45 realiseerib PS § 21 tulenevat põhiõigust kaitseõigusele kriminaalmenetluses ja see on omakorda seotud EIÕK art-test 5 ning 6 tulenevate õiglase õigusemõistmise põhimõtetega.²⁶ Tuleb ka rõhutada, et PS § 21 lg-st 2 tulenevat õigust kaitsjale kriminaalmenetluses on PS ainuke kaitseõigust puudutav säte.²⁷ Riigikohus on iseenesest jaatanud kaitseõiguse piiramist menetlusökoonomia suhtes, samuti ka seda, et KrMS § 45 lg 4 tulenevast üldsättest on lubatud erinormiga kõrvale kalduda. PS § 21 on reservatsioonita põhiõigus, mida võib piirata üksnes mõne muu põhiõiguse või PS-st tuleneva väärtuse (nt riigi julgeoleku) kaitseks.²⁸

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2013/48/EL²⁹ võimaldab erandeid sätestada sõjaseisukorra jaoks, ent kaitsja osavõtu seisukohalt ei oleks detailsete erieeplite kohaldamine põhjendatud – sõjaseisukorras on eeldatavad kaitsja osavõtuga seotud probleemid samad, mis erakorralise seisukorra ajal või nt loodusõnnetuse puhul. Direktiivi artikli 3 lõike 5 kohaselt võivad liikmesriigid erandjuhtudel ja üksnes kohtueelses etapis teha ajutise erandi artikli 3 lõike 2 punkti c kohaldamisest³⁰, kui kahtlustatava või süüdistatava isiku asukoha geograafilise kauguse tõttu on kaitsja kasutamise õigust pärast vabaduse võtmist põhjendamatu viivitusega võimatu tagada. Tulenevalt direktiivi artikli 3 lõikest 6 võivad liikmesriigid erandjuhtudel ja üksnes kohtueelses etapis teha ka direktiivi art 3 lõikes 3 sätestatud õiguste³¹ kohaldamisest ajutise erandi sellises ulatuses, mis on juhtumi konkreetsetest asjaoludest tulenevalt põhjendatud ühe või enama järgmise mõjuva põhjusega:

- kiireloomuline vajadus hoida ära tõsiseid negatiivseid tagajärgi inimese elule, vabadusele või füüsilisele puutumatusse;
- uurimisasutuste viivitamatu tegutsemine on hädavajalik selleks, et vältida märkimisväärse kahju tekitamist kriminaalmenetlusele.

Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse, millega laiendatakse kannatanute õigusi kriminaalmenetluses (80 SE) seletuskirjale lisatud vastavustabelist³² nähtuvalt, direktiivi art 3 lõigetes 5 ja 6 ette nähtud erandite võimalust ei ole Eesti õiguses sätestatud. Seega ei ole nende erandite kehtestamist varasemalt põhjendatuks peetud – vt VTK probleem 2.2.

²⁶ PS komm vln, § 21 komm 1. EIK on oma 27. 11. 2008. aotsuses nr 36391/02, Salduz vs. Türgi rõhutanud, et kaitseõigus ei ole küll absoluutne, ent see on õiglase menetluse alus, ja igaühel, keda süüdistatakse kuriteos, peab olema võimalus end kaitsja abil efektiivselt kaitsta. Kohus tõi välja, et konventsiooni artikli 6 punkti 3 alapunkt c ei täpsusta selle õiguse tagamise viisi, kuid tuleb silmas pidada, et õigus ei tohi olla teoreetiline või illusoorne, vaid peab olema praktiline ja efektiivne

²⁷ Vt ka sissejuhatavalt RKPSJko 3-4-1-5-10.

²⁸ Samas, p 38, 56.

²⁹ mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja Euroopa vahistamismäärusega seotud menetluses ning õigust lasta teavitada vabaduse võtmisest kolmandat isikut ja suhelda vabaduse võtmise ajal kolmandate isikute ja konsulaarasutustega.

³⁰ Direktiivi 2013/48/EL art 3 lõige 2 p c: kahtlustatavale või süüdistatavale isikule antakse põhjendamatu viivitusega võimalus kasutada kaitsjat. Igal juhul saab kahtlustatav või süüdistatav isik võimaluse kasutada kaitsjat põhjendamatu viivitusega pärast vabaduse võtmise hetke.

³¹ Direktiivi 2013/48/EL art 3 lõige 3:

- a) liikmesriigid tagavad, et kahtlustataval või süüdistataval isikul on õigus suhelda ja kohtuda privaatset teda esindava kaitsjaga, sealhulgas enne küsitlemist politseis või muus õiguskaitse- või õigusasutuses
- b) liikmesriigid tagavad, et kahtlustataval või süüdistataval isikul on õigus sellele, et tema kaitsja viibib küsitlemise juures ja osaleb selles tõhusalt. Selline osalemine toimub kooskõlas siseriiklikus õiguses sätestatud menetlustega, tingimusel et need menetlused ei piira võimalust kasutada tõhusalt ja sisuliselt asjaomast õigust. Kui kaitsja osaleb küsitlemisel, jäädvustatakse sellise osalemise toimumine, kasutades asjaomase liikmesriigi õiguse kohast jäädvustamiskorda
- c) liikmesriigid tagavad, et kahtlustataval või süüdistataval isikul on õigus vähemalt sellele, et tema kaitsja viibiks järgmiste uurimis- või tõendite kogumise toimingute juures, kui need toimingud on sätestatud siseriiklikes õigusaktides ja kui kahtlustatav või süüdistatav isik peab asjaomase toiminguga juures olema või tal on lubatud seal olla: äratundmiseks esitamised, vastastamiseks kehtestatavate või olemasolevate riigisiseste õigusaktide vastavustabel

³² EL-i õigusakti normi ja EL-i õigusakti normi sisuliseks rakendamiseks kehtestatavate või olemasolevate riigisiseste õigusaktide vastavustabel

- ErSS § 31 sätestab kriminaalmenetluse arutamise aja osas kaks erandit:
  - kriminaalasi määratakse arutamisele 10 päeva jooksul, arvates selle kohtusse saabumise päevast, ning kohtuotsus kuulutatakse välja hiljemalt järgmisel päeval pärast otsuse langetamist;
  - erand katkematuse põhimõtte kohaldamisele, st põhimõtte, et erakorralise seisukorra ajal seda ei kohaldata.

Eeldatavasti on kriminaalmenetluse läbiviimise aja puhul erikorras järgmised kaalutlused: võimaldada kohtul keskenduda teatud kuritegude menetlusele, mille menetlemine on võimalik ja ressursisidega vastavuses, tagada seejuures põhiõiguste kaitse ja vältida kriminaalmenetluse enda ohustamist läbi selle, et pikema arutamise aja tulemuseks on süütegude aegumine. Aegumine katkeb süüdistatava kohtu alla andmisega, mis tähendab, et aegumistähtaeg hakkab uuesti algusest kulgema (KarS § 81 lg 5 p 2).³³ Kui erikordades määratakse ErSS § 31 alusel eelistung 10 päeva jooksul arvates kriminaalasia kohtusse saabumise päevast või kahtlustatavale on kohaldatud tõkendit, mis on vajalik esmane toiming erikordadest tulenevate mõjutuste kõrvaldamisel (KarS § 81 lg 5 p 1), siis see tagab ka selle, et kuritegu ei aegu.³⁴ – **vt VTK probleem 4.5.**

2. Riigikaitseseadus - seadus sätestab riigikaitse rahu- ja sõjaaegse korralduse ning mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni korralduse, Eesti Vabariigi osalemise rahvusvahelises sõjalises koostöös ja riigikaitseobjektide kaitse.

Riigikaitseseadus (RiKS) sätestab riigikaitse rahu- ja sõjaaegse korralduse. RiKS-is ei ole sätestatud kriminaal- ja väärteomenetluse erisusi. RiKS-iga antakse Vabariigi Valitsusele üldine volitus seaduses sätestamata meetmete võtmiseks, mis on vältimatult vajalikud riigi julgeolekut ähvardava ohu ennetamiseks või tõrjumiseks (RiKS § 19 lg-d 1 ja 2). Sellest võib välja lugeda, et seadusega on antud Vabariigi Valitsusele üldine volitus ka kohtumenetlusega seotud põhiõiguste piiramiseks. Seega on seadusega ette nähtud täidesaatva võimu õigus piirata isiku põhiõigusi ja -vabadusi täpsustamata, milliseid piiranguid võib Vabariigi Valitsus kehtestada nt kohtumenetluse seaduste puhul. Vähemalt kohtumenetluse seadustike puhul on kaheldav, kas selline üldine volitus ja selle alusel antav Vabariigi Valitsuse määrus on PS-iga kooskõlas, mistõttu peaks kõik kohtumenetlusega seotud piirangud erikordades olema kehtestatud seadusega. Seda põhjusel, et PS § 3 lg 1 esimese lause kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Selles sättes on väljendatud parlamendireservatsioon ehk olulisuse põhimõtte, mille kohaselt peab seadusandja „kõik põhiõiguste seisukohalt olulised küsimused otsustama ise ega tohi nende sätestamist delegeerida täitevvõimule“. Parlamendireservatsiooni põhimõtte üheks väljenduseks on ka PS § 104 lg 2, mille kohaselt saab teatud seadusi vastu võtta ja muuta üksnes Riigikogu koosseisu häälteenamusega. See tähendab ühtlasi, et PS § 104 lg 2 reguleerimisalasse kuuluvaid küsimusi saab reguleerida üksnes seadusega ega saa delegeerida täitevvõimule. PS § 104 lg 2 p 14 kohaselt tuleb Riigikogu häälteenamusega vastu võtta ka kohtumenetluse seadused. Kohtumenetlusega seotud piirangud erikordades võivad riivata mitut põhiõigust, samuti võib riive sõltuvalt asjaoludest olla intensiivne. Sellest tulenevalt võib selliste piirangute kehtestamist pidada oluliseks küsimuseks PS § 3 lg 1 esimeses lauses väljendatud parlamendireservatsiooni mõttes. Tulenevalt PS § 104 lg-st 2 peab kohtumenetluses kohaldavad piirangud erikordades olema seega reguleeritud Riigikogu koosseisu häälteenamusega vastu võetud seaduses ega saa sellist õigust delegeerida Vabariigi Valitsusele.³⁵ - **vt VTK probleem 1.1 ja 1.2.**

³³ KarS komm vln, § 81 komm 6.3.

³⁴ Mõned Eesti kohtud on kohaldanud II astme süütegude menetlemisel teatavaid indikatiivseid sisemisi ajakorralduslikke põhimõtteid – nt suunis arutada II astme süütegu 100 päeva jooksul (nt Harju Maakohus). Tegemist on suure plaanis praktikas töötava ja vastuvõetud lahendusega, mis ei ole absoluutne ja võimaldab erandeid.

³⁵ Vt täpsemalt RKTk 26.06.2014 määrus nr 3-2-1-153-13, p-d 71 jj.

2. Kohtute seadus - seaduses sätestatakse kohtukorralduse ja kohtuteenistuse õiguslikud alused.

- Kohtu tööaeg on reguleeritud KS §-s 6. Erikorra tähenduses evib enim tähtsust KS § 6 lg- s 1 sätestatud nõue, mille kohaselt peab kohtunik oma kohustused täitma mõistliku aja jooksul, arvestades seaduses ettenähtud menetlustähtaegu. Süüteomenetluse raames on tegemist eelkõige kriminaalasjade arutamise aega puudutava küsimusega.

Üldreegel on, et kohtuistungid peetakse tööpäevadel kella üheksast kella kaheksateistkümneni. Pärast seda võib istung jätkuda juhul, kui kohus leiab, et see on otstarbekas õigusemõistmise huvides (KS § 6 lg 2). Kriminaalasja kiirmenetluses lahendamiseks, väärteo eest karistuse mõistmiseks, tõkendi kohaldamise või haldustoiminguks loa andmise otsustamiseks võib kohtuistungit pidada ka muul ajal (KS § 6 lg 3, HKMS § 264 lg 4). KS reguleerib kohtute töökorraldust, st see ei välista (ja ka muud menetlusseadustikud ei välista), et kohut võib pidada väljaspool kohtute tööaega. Seadusandja on kehtestanud ammendava loetelu menetlustoimingutest, mida võib teha väljaspool kohtute tööaega (KS § 6 lg 3) – **vt VTK probleem 4.1.1**

- Esimese astme kohtumajade asukohad on sätestatud justiitsministri määrusega KS § 9 lõike 3, § 18 lõike 3 ning § 22 lõike 6 alusel ning ministri määrusega on võimalik seda ka kohtute haldamise nõukoja nõusolekul muuta (KS § 41 lg 1 p 3). Kohtumaja asukoht on ka maakohu asukohaks, mistõttu ei saa kohtumaja asukohta nõ jooksvalt ja vastavalt vajadusele muuta, sest sellisel juhul ei teaks menetlusosaline, kus kohtupidamine toimub (see on PS § 24 lg 2 riive).

Kohtul on õigus teha menetlustoiminguid väljaspool kohtu asukohta. Lisaks KS § 6 lg 3, HKMS § 264 lg 4 on see võimalik ka nt TsMS § 14 lg 1 järgi, mis võimaldab väljaspool kohtu asukohta (ja tööpiirkonda) korraldada vaatlust (TsMS § 290), tunnistaja ärakuulamist (TsMS § 255 lg 1) aga pidada mh ka kohtuistungit. Sama kehtib ka siis, kui tunnistaja või menetlusosaline ei ole võimeline ilmuma ärakuulamisele kohtus. Kohus on pädev kuulama isiku üle nt tunnistaja elukohas või muus sobivad kohas.³⁶

Kui tekib vajadus mingil põhjusel asja sisuliseks läbivaatamiseks väljaspool kohtu asukohta, siis tuleb lähtuda sellest, et menetlusosaline ei ole õigusemõistmise objekt, vaid subjekt, st tal peab olema võimalus tutvuda kohtutoimikuga, vastaspoole seisukohtade ja tõenditega ning esitada omapoolseid tõendeid ja argumente (RKHK 22.09.2015, 3-3-1-40-15, p 14; RKKK 23.05.2008, 3-1-1-18-08, p 14.1).³⁷ Sellega teostab menetlusosaline õigust olla oma kohtuasja arutamise juures, mida ei või piirata ka erikordades (PS § 24 lg 2, PS § 130) – **vt VTK probleem 4.1.2.**

- Kohtute tööpiirkonnad on kindlaks määratud KS § 10 lg 1, § 18 lg 3 ja § 22 lg 6 alusel antud justiitsministri määrusega. Kohtute tööpiirkonnad hõlmavad ühte või mitut maakonda. Kohtute tööpiirkonnaga on seotud kohtuasjade territoriaalne alluvus, sest kohtuasjade alluvus on määratud kohtute tööpiirkondadega. Kohtunike ressursi ümberjagamine on võimalik kohtute tööpiirkonna sees kohtute tööpiirkonda muutmata, st ühe maakohu teeninduspiirakonnas on erinevad kohtumajad, kus võib kohtuasju arutada. Hetkel on töö- ja teeninduspiirkondade muutmise pädevus ka justiitsministril, vaidluse tekkel kohtute vahel Riigikohtu esimehel ja kohtumaja sees vastava maakohu esimehel, mis tagab piisava paindlikkuse. Erakorralise seisukorra ajal on Riigikohtu esimehel õigus muuta süüteoasjade territoriaalset kohtualluvust, st kui ühes maakohus ei ole võimalik

³⁶ TsMS komm vln, § 14 komm 3.2 p-d c ja d.

³⁷ PS komm vln, § 24 komm 11 (elektrooniline).

süütegusid menetleda, siis võib seda teha mõnes teises maakohtus (ErSS § 30).³⁸ – vt **VTK probleem 4.2.**

- KS järgi on esimese astme kohtu kohtuniku võimalik sama asula piires määrata alaliselt või ajutiselt teenistusse sama kohtu teise kohtumajja (KS § 57 lg 2). See tähendab, et võimalik on kohtunike liikumine kohtu erinevate kohtumajade (teeninduspiirkondade) vahel, kuid mitte kohtute vahel. KS ei ole piisav, et määrata nt Harju Maakohtu kohtunikud ajutiselt või alaliselt lahendama Viru Maakohtu alluvuses olevaid kohtuasju.

Lisaks puudub võimalus suunata sõjaseisukorras kohtunike ühe kohtu juurde, moodustada riigikaitse väljaõppe saanud kohtunikest riigikaitsekohtu kolleegium, et tagada riigikaitse seisukohalt vajalik ja õigusriigile kohane kiire õigusteadmine – vt **VTK probleem 4.3.**

- Hetkel puudub kohtutel vajalik õiguslik alus kohtuasjade menetluse peatamiseks omal initsiatiivil – vt **VTK probleem 4.4.**

3. Kriminaalmenetluse seadustik - seadustikus sätestatakse kuritegude kohtueelse menetluse ja kohtumenetluse kord ning kriminaalasjas tehtud lahendi täitmisele pööramise kord, samuti jälitustoimingute tegemise alused ja kord. Kriminaalasjade menetlus erakorralise seisukorra ajal toimub erakorralise seisukorra väljakuulutamise ajal kehtinud menetluskorda järgides, arvestades erakorralise seisukorra seaduses sätestatud erisusi.

- Kehtivas õiguses on kriminaalmenetluses tõlgi tagamise kohustuse ja dokumentide tõlkimisele esitatavate nõuetega seonduv reguleeritud KrMS §-s 10, mille osas ErSS erandeid ei sätesta. KrMS § 10 lõikest 1 tulenevalt on kriminaalmenetluse keeleks eesti keel. Kriminaalmenetlus võib menetleja, menetlusosaliste ja kohtumenetluse poolte nõusolekul toimuda ka muus keeles, kui nad seda valdavad. KrMS § 10 lõike 3 kohaselt peavad kõik kriminaalmenetluse materjalid olema eesti keeles, st kõik dokumendid, mille lisamist kriminaal- ja kohtutoimikusse taotletakse, peavad olema eestikeelsed või tõlgitud eesti keelde.³⁹ Uurimisasetuse ja prokuratuuri poolt lõpetatud kriminaalasjades olevad muus keeles koostatud dokumendid tõlgitakse eesti keelde prokuratuuri korraldusel või menetlusosalise taotlusel.⁴⁰ Praktikast on poolte nõusolekul loobutud nt levinud võõrkeeles esitatud tehniliste dokumentide ja nende üldlevinud osade (arved, e-kirjade pealdised) tõlkest.

Alates KrMS-i jõustumisest 2004. aastal on kriminaalmenetluses tõlgi ja tõlgete tagamisega seonduv regulatsioon teinud läbi mõnetise arengu, kusjuures viimased muudatused jõustusid seoses ohvrite direktiivi 2015. aastal Eesti õigusesse võtmisega⁴¹.

Kui kuni 15.01.2016 kehtinud KrMS § 10 lg 2 nägi ette menetlusliku tagatise, et menetlusosalisele ja kohtumenetluse poolele, kes ei valda eesti keelt, tagatakse tõlgi abi, siis alates 16.01.2016 jõustunud KrMS-i redaktsioon täpsustab nimetatud sätet ning sedastab, et tõlgi abi tagatakse kahtlustatavale, süüdistatavale, kannatanule, tsiviilkostjale ja kolmandale isikule, kes ei valda eesti keelt. Kahtluse korral selgitab menetleja välja isiku eesti keele oskuse. Kui eesti keele oskust ei ole võimalik välja selgitada või see osutub

³⁸ Selguse huvides tuleb märkida, et ErSS väljatöötamisel (vastu võetud 1996. aastal) oli Eesti kohtusüsteem teistsugune, st puudus kohtumajade vaheline teeninduspiirkondade jaotus (KS vastavad muudatused võeti vastu 2005. aastal).

³⁹ Vt sissejuhatavalt ka direktiiv 2010/64/EL art 3 tulenev õigus oluliste dokumentide tõlkele.

⁴⁰ Vt ka RKKKo 3-1-1-62-15.

⁴¹ Vt ka Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu, millega laiendatakse kannatanute õigusi kriminaalmenetluses, juurde.

ebapiisavaks, tagatakse tõlgi abi. Samuti on eraldi lõikes (2¹) ette nähtud kahtlustatavale või süüdistatavale tema või kaitsja taotlusel tõlgi abi tagamine kaitsjaga kohtumisel, mis on otseselt seotud kahtlustatava või süüdistatava suhtes läbiviidava menetlustoimingu, esitatava taotluse või kaebusega. Kui menetleja leiab, et tõlgi abi ei ole vajalik, vormistab ta keeldumise määrusega.

Õigusteoorias on KrMS § 10 lg-s 2 sätestatu algallikaks peetud EIÕK art 6 lg 3 p-s e sisalduvat süüdistatava (ja kahtlustatava) õigust kasutada tasuta tõlgi abi, kui ta ei mõista või ei räägi kohtus kasutatavat keelt, millele lisaks on Eesti seadusandja täiendavalt sätestanud lisaks kahtlustatavale ja süüdistatavale tõlgi abi ka teistele menetlusosalistele.⁴² Konkreetselt vabaduse võtmisega kui kahtlustatava või süüdistatava jaoks kahtlemata intensiivseima võimaliku vabaduspiiranguga seonduv informeerimiskohustus on lisaks KrMS-ile sätestatud ka põhiseaduslikul tasandil – nimelt näeb PS § 21 lg 1 esimene lause sarnaselt EIÕK art 5 lg-ga 2 ette selle, et isikule, kellelt on võetud vabadus, teatatakse viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused. Kannatanu puhul võiks tõlgi tagamata jätmine märkimisväärselt riivata tema PS §-st 25 tulenevat õigust õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele, mille piiramine ei ole PS § 130 kontekstis lubatud isegi erakorralise või sõjaseisukorra kaalutlustest lähtuvalt.

Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu, millega laiendatakse kannatanute õigusi kriminaalmenetluses, juurde koostatud seletuskirjas on alates 16.01.2016 jõustunud KrMS § 10 muudatuste sisseviimise põhjendamisel viidatud ohvrite direktiivi artiklile 7, mis kohustab liikmesriike tagama kannatanutele taotluse korral tõlke olulisest teabest, mis on vajalik tema õiguste kaitseks, kuid minimaalselt kriminaalmenetluse lõpetamise otsusest või kohtuotsusest. Eelnõu juurde koostatud seletuskirjas asutakse seisukohale, et just eelviidatu tõttu näebki eelnõu ette regulatsiooni, mille kohaselt kannatanu taotluse korral tagatakse talle kirjalik tõlge kriminaalmenetluse lõpetamise määrusest või kohtuotsusest, samas kui teistest toimiku materjalidest on kannatanul õigus tõlget nõuda ainult juhul, kui need on olulised tema menetlusõiguste kaitseks. Samuti võib teistest olulistest dokumentidest teha vajadusel ka suulise kokkuvõtte, kui see ei kahjusta menetluse õiglust.⁴³

Sarnaselt kannatanule dokumentidest tõlgete tagamise osas kehtestatud regulatsiooniga näeb alates 16.01.2016 jõustunud KrMS § 10 lg 5 ühtlasi ette loetelu menetlusdokumentidest, mille kahtlustatavale või süüdistatavale tõlkimine on imperatiivne – nimetatud sätte kohaselt, kui kahtlustatav või süüdistatav ei valda eesti keelt, tõlgitakse isiku kahtlustatavana kinnipidamise protokoll, vahistamismäärus, Euroopa vahistamismäärus, süüdistusakt ja kohtuotsuse tekst tema emakeelde või keelde, mida ta valdab, vähemalt osas, mis on oluline kahtlustuse või süüdistuse sisust arusaamise või menetluse õigluse tagamise seisukohast. Ehkki PS § 130 võimaldab erakorralise või sõjaseisukorra ajal riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides seadusega ettenähtud juhtudel ning korras põhimõtteliselt piirata muuhulgas isegi isikute õigust olla informeeritud endalt vabaduse võtmise põhjustest (ehk PS § 21 lg 1 esimeses lauses sätestatud põhiõigust), peab ka selline piirang PS §-ga 10 koherentse tõlgenduse järgi olema vajalik ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Süüdistuse sisust arusaamise või menetluse õigluse tagamise seisukohast oluliste dokumentide tõlkimise osas järeleandmiste tegemisega riivataks süüdistatava või kahtlustatava kaitseõigust ja tema õigust olla endale inkrimineeritava tegevuse sisust informeeritud sellisel määral, et see läheks elulisse vastuollu õigusriigi toimimise alusprintsipiidega ning ei saa sellisena olla piisavalt vajalik ega põhjendatud isegi erakorralise seisukorra väljakuulutamise korral.

⁴² KrMS komm vln, § 10, komm p 5.

⁴³ Vt Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu, millega laiendatakse kannatanute õigusi kriminaalmenetluses, juurde, lk 6-7.

Ehkki KrMS § 10 lg 2 sedastab vajadusel tõlgi abi tagamise, on erakorralise olukorra või sõjaseisukorra väljakuulutamisel menetlusosaliste (eelkõige kannatanu ja kahtlustatava või süüdistatava) õiguste tagamise kontekstis ilmselt oluliselt ressursimahukam relevantsete kirjalike dokumentide tõlkimine. – vt **VTK probleem 2.3.**

- KrMS § 91 sisaldab läbiotsimise regulatsiooni ning hetkel kehtiv ErSS mingisuguseid erisusi läbiotsimise puhuks ette ei näe. KrMS § 91 lg 1 kohaselt on läbiotsimise eesmärk leida hoonest, ruumist, sõidukist või piirdega alalt asitõendina kasutatav või konfiskeeritav objekt, kriminaalasja lahendamiseks vajalik dokument, asi või isik või kriminaalmenetluses arestitav vara või laip või tabada tagaotsitav. Läbiotsimist võib toimetada, kui esineb põhjendatud kahtlus, et otsitav asub läbiotsimiskohas. Riigikohtu kriminaalkolleegium on rõhutanud, et läbiotsimise (KrMS § 91) kui uurimistoimingu toimetamise üheks eelduseks on põhjendatud⁴⁴ kuriteokahtluse olemasolu. Läbiotsimist saab aga kuriteokahtluse puudumise tõttu ebaseaduslikuks pidada eeskätt siis, kui on alust arvata, et kohtueelne menetleja teadis juba läbiotsimisi määrates ja toimetades, et menetletavat tegu pole aset leidnud või et see pole kuriteona karistatav, või jättis süüliselt tähelepanuta kuriteokahtlust ilmselgelt välistavad faktilised või õiguslikud aspektid. Uurimistoimingu tegemise eelduseks oleva kuriteokahtluse puudumise äratuntavust tuleb hinnata *ex ante*, mitte aga *ex post*.⁴⁵ Seega on KrMS § 91 lg 1 läbiotsimise eelduseks *ex ante* teadmine kuriteokahtlusest ja võimalusest, et läbiotsitava alal asub kahtlusega seondub tõendusteave. Nimetatud aluste leevendamine erikorra puhuks on nii sisuliselt kui ka normitehniliselt raskendatud, küll võib iseenesest sisenemine olla põhjendatud ohu kõrvaldamiseks (vt KorS § 50 lg 1 p 1 ja 3),⁴⁶ seda eeldusel, et erikorra väljakuulutamise seonduvalt muutub ka ohuhinnang vastavalt KorS §-le 5. Eelnev ei tähenda seda, et kuriteokahtluse tekkel tuleb siiski asuda KorS alusel toimetatavat toimingut läbi viima sisulise kriminaalmenetluse menetlustoimingu.

Läbiotsimisprotokolli kantakse ettepanek välja anda otsitav objekt või näidata laiba või tagaotsitava asukoht, vabatahtlikult väljaantud objekti nimetus, otsingute tingimused, käik ja tulemused, leitud objekti nimetus ja objekti tunnused, millel on tähtsust kriminaalasja lahendamiseks ja – kui vajalik - tabatud tagaotsitava isikuandmed. Hetkel kehtiv KrMS § 91 lg-d 2 ja 3 eeldavad läbiotsimiseks alati kas kohtu või (piiratud juhtudel) ka vaid prokuratuuri luba taasesitamist võimaldaval viisil. Eelnev tähendab, et KrMS mitmete muudatuste tulemusena on põhimõtteline aluspiir läbiotsimise teostamiseks prokuratuuri taasesitamist võimaldav luba. Läbiotsimise raames koostatakse läbiotsimisprotokoll, mis peab kajastama menetlustoimingu käiku ja samuti fikseerima äravõetud esemed (KrMS § 92).⁴⁷ – vt **VTK probleem 2.4.**

- KrMS § 126⁴ sätestab jälitustoiminguks loa andmise ning seab jälitustegevuseks kas prokuratuuri või kohtu loa eelduse. Hetkel kehtiv ErSS selles osas erisusi ette ei näe ja ka erikorra ajal kohaldub KrMS üldine regulatsioon.

KrMS § 126⁴ lg 1 kohaselt jälitustoimingu võib teha prokuratuuri või eeluurimiskohtuniku kirjalikul loal. Eeluurimiskohtunik otsustab loa andmise määrusega prokuratuuri põhjendatud taotluse alusel. Eeluurimiskohtunik vaatab prokuratuuri põhjendatud taotluse

⁴⁴ Õiguskirjanduses ka enne vastava RKKKo praktika teket käsitletud kui „küllaldane alus“. Vt K. Kaldoja. Läbiotsimine ja selle käigus leitud tõendite lubatavus kriminaalmenetluses. Tartu, 2013, lk 19-23.

⁴⁵ RKKKo 3-1-1-93-15, p 60.

⁴⁶ Vt KorS ja KrMS läbiotsimise omavaheliste seoste osas. – M, Kärner. Mõned korrakaitseadusega kaasnenud muudatused kriminaalmenetluses: järelevalve- ja süüteomenetluse piiritlemisprobleem. – Juridica 2014, 6, lk 474-484.

⁴⁷ RKKKo 3-1-1-31-11, p 10, 18. Vt ka juhuleiu lubatavuse kontekstis, RKKKo 3-1-1-28-14, p 17. K. Kaldoja. Läbiotsimine ja selle käigus leitud tõendite lubatavus kriminaalmenetluses. Tartu, 2013, lk 36.

läbi viivitamata ja annab määrusega jälitustoiminguks loa või keeldub selle andmisest. Teatud juhtudel võib vastav määrus olla ka taasesitamist võimaldavas vormis. Jälitustegevuse *ultima ratio* olemusest⁴⁸ on jälitustegevuse teostamine põhjendatud just seetõttu, et muid toiminguid teha ei saa. KrMS § 126⁴ lg 2 kohaselt edasilükkamatul juhul võib prokuratuuri luba nõudva jälitustoimingu teha prokuratuuri loal, mis on antud taasesitamist võimaldaval viisil. Kirjalik luba vormistatakse 24 tunni jooksul jälitustoimingu alustamisest arvates. Sama sätte lg 3 kohaselt, kui tegemist on vahetu ohuga isiku elule, kehalisele puutumatusse, füüsilisele vabadusele või suure väärtusega varalisele hüvele ning loa taotlemine või vormistamine ei ole õigel ajal võimalik, võib kohtu luba nõudva jälitustoimingu teha edasilükkamatul juhul kohtu loal, mis on antud taasesitamist võimaldaval viisil. Kirjalik taotlus ning luba vormistatakse 24 tunni jooksul jälitustoimingu alustamisest arvates – vt VTK probleem 2.5.

- Kriminaalmenetluses pööratakse viivitamata täitmisele õigeksmõistev või süüdistatava karistusest vabastav kohtuotsus. Kui süüdistatav on vahistatud, vabastab kohus ta vahi alt istungisaalis (KrMS § 412 lg 1). ErSS selles osas erisusi ette ei näe ja erikorra ajal kohaldub KrMS üldine regulatsioon. Süüdimõistev kohtuotsus pööratakse täitmisele selle jõustumisest või kriminaalasja apellatsioon- või kassatsioonikohtust tagastamisest alates kolme päeva jooksul (KrMS § 412 lg 2). Viivitamata täidetavad on üksnes kohtumäärused, mida ei saa vaidlustada või vahistamise, vahistamise tähtaja pikendamise, väljaandmisvahistamise, isiku raviasutusse sundpaigutamise, vara arestimise, posti- või telegraafisaadetise arestimise, ametist kõrvaldamise ja ajutise lähenemiskeelu kohaldamise määrused (KrMS § 408 lg 5).

Haldus- ja tsiviilkohtumenetlus on võimalik kohtulahendi viivitamatu täitmine, mis on sarnane esialgse õiguskaitsega. Kui esialgne õiguskaitse otsustatakse enne asja sisulist lahendamist, siis kohtulahendi viivitamatu täitmine toimub juba pärast asja lahendamist. Haldus- ja tsiviilkohtumenetlus algatatakse reeglina menetlusosalise taotlusel ning menetluse algatanud isik peaks teadma, kas kohtule esitatud avalduse tagamiseks on vajalik ajutiste meetmete rakendamine või kohtulahendi täitmine enne jõustumist. Seetõttu on esmaseks lahenduseks menetlusosalise taotlusel ajutiste meetmete rakendamine või kohtulahendi viivitamata täitmisele kuuluvaks tunnistamine, mis kätkeb endas vajalikku kohtu kaalutusõigust otsustamiseks kohtulahendi täitmine üle enne selle jõustumist. Viivitamata täitmisele kuuluvaks on võimalik tunnistada kohtulahendeid põhimõtteliselt igasugustes tsiviil- ja haldusajades (HKMS § 247 lg 3, TsMS § 467 lg 1). Menetlusosalise taotlusel kohtulahendi viivitamata täitmisele kuuluvaks tunnistamisel ja esialgse õiguskaitse rakendamisel on puuduseks ilmselt asjaolu, et mainitud kohtulahendid on vähemalt osaliselt tsiviil- ja halduskohtumenetluses eraldi (so sõltumata kohtuotsuse edasi kaebamisest) edasikaevatavad ning sellega suureneb ka kohtute koormus kaebuste lahendamisel (HKMS § 247 lg 5, TsMS § 470 lg 4). Samas, see täidab eesmärgi (kohtumäärus on viivitamata täidetav sõltumata edasikaebeõiguse teostamisest) ja tagab kohtulahendi viivitamata täidetavuse.

Kohtulahendi viivitamata täitmiseks on kolm võimalust:

- 1) seadusega on ette nähtud, et teatud liiki kohtulahendid on viivitamata täidetavad alates kohtulahendi avalikult teatavaks tegemisest;⁴⁹
- 2) seaduses on loetletud juhtumid, mil kohus tunnistab omal algatusel kohtulahendi viivitamata täidetavaks (nt TsMS § 468, HKMS § 247 lg 2);

⁴⁸ Vt RKKKo lahendit 3-1-1-23-17.

⁴⁹ Näitena võib tuua Soome kaitseseisukorra seaduse § 37, mille järgi on teatud kaitseseisukorra seaduse alusel tehtud kohtulahendid, mis puudutavad elukohast lahkumise keeldu ja vahi alla võtmist, koheselt täidetavad kui kohus ei otsusta teisiti. Teisisõnu on Soomes sätestatud nõu tagurpidi loogika, mille järgi on seadusega loodud eeldus, et kohtulahend on viivitamata täidetav aga kohtul on kaalutusõigus otsustada täidetavuse hilisema aja üle (sarnane TsMS-i hagita menetluse regulatsiooniga).

Puolustustilalaki, 22.7.1991/1083. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1991/19911083>.

3) kohus tunnistas kohtulahendi täidetavaks menetlusosalise taotlusel. - **vt VTK probleem 4.6.**

4. Väärteomenetluse seadustik - seadustikus sätestatakse väärtegude kohtuvälise menetluse ja kohtumenetluse kord ning väärteo eest kohaldatud karistuse täitmisele pööramise kord (VTMS § 1). Väärteoasjade menetlus erakorralise seisukorra ajal toimub erakorralise seisukorra väljakuulutamise ajal kehtinud menetluskorda järgides, arvestades erakorralise seisukorra seaduses sätestatud erisusi (ErSS § 27).

5. Karistusseadustik – seadustik sisaldab üld- ja eriosa, üldosast tulenevad karistatavuse alused ja piirid ning eriosa annab karistatavate tegude kirjeldused ja karistused nende eest.

KarS § 81 lg 3 järgi on väärtegu aegunud, kui selle lõpuleviimisest kuni selle kohta tehtud otsuse jõustumiseni on möödunud kaks aastat, kui seadus ei näe selle eest ette kolmeaastast aegumistähtaega. Aegumistähtaja möödumine kujutab endast menetlustakistust, olles täpsemalt menetlust välistav asjaolu (VTMS § 29 lg 1 p 5).⁵⁰

Kui menetlusalune isik hoiab kõrvale kohtuvälisest menetlusest, siis väärteo aegumine peatub (KarS § 81 lg 7 p 1). Kõrvalehoidmisena ei ole vaadeldav olukord, kus isiku asukoht on teadmata ja menetleja ei ole suuteline seda välja selgitama.⁵¹ Seega peaks aegumise küsimus tõusetuma eelkõige nende väärtegude puhul, mis ei oma tähtsust erikorrast tuleneva vahetu ohu tõrjumisel ja mille uurimiseks ei ole ressursi – **vt VTK probleem 3.**

6. Strateegiad ja arengukavad

- Eesti julgeolekupoliitika alused, p 3.2 ja 3.3⁵²
- Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2016-2019, p 10.3 – kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse väljatöötamiskavatsus⁵³;
- Riigikaitse arengukava 2017–2026⁵⁴.

5. Tehtud uuringud

VTK koostamise aluseks on analüüs “Kriminaal-, väärteo ja kohtumenetlus erandid erikordades” 2017, koostajad: Martti Peetsalu, Marko Kairjak.

6. Kaasatud osapooled

Käesoleva VTK aluseks olev analüüs on läbi vaadatud ja arutatud riigikaitseõiguse revisjoni komisjoni poolt, samuti andsid arvamuse Siseministeerium, Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitseiamet, Kaitseministeerium, Põhja Ringkonnaprokuratuur ja Õiguskantsleri Kantselei ning sellele järgnes märkuste, muudatuste ja täienduste sisseviimine.

III. Probleemi võimalikud mitteregulatiivsed lahendused

7. Kaalutud võimalikud mitteregulatiivsed lahendused

- **Avalikkuse teavitamine**

EI

⁵⁰ KarS komm vln, § 81 komm 1.

⁵¹ KarS komm vln, § 81 komm 7.1.

⁵² Riigikogu otsus “Eesti julgeolekupoliitika alused”, vastu võetud 31.05.2017:

https://www.riigiteataja.ee/aktiis/3060/6201/7002/395XIII_RK_o_Lisa.pdf#

⁵³Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2011-2015, punkt 10.3: <https://www.valitsus.ee/et/eesmargid-tegevused/valitsuse-tegevusprogramm-0>

⁵⁴ Riigikaitse arengukava 2017-2026. Arengukava avalik osa. Kättesaadav

https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/rkak_2017_2026_avalik_osa.pdf

• Rahastuse suurendamine	EI
• Mitte midagi tegemine ehk olemasoleva olukorra säilitamine	EI
• Senise regulatsiooni parem rakendamine	EI
• Muu (väljaõpe)	JAH

7.1. Kaalutud võimalike mitteregulatiivsete lahenduste võrdlev analüüs

Kuivõrd tõstatatud probleemidest ei ole ükski põhimõtteliselt lahendatav muul moel kui seaduste täiendamisega, siis mitte ükski mitteregulatiivne lahendusviis ei ole VTK-s välja toodud küsimuste lahendamiseks põhimõtteliselt võimalik (vt p 7.2), v.a sõjaseisukorra ajaks riigikaitsekohtu kolleegiumi moodustamine (vt ptk 1, alapunkti 3 eesmärki nr 11).

Avalikkuse teavitamine ega rahastuse suurendamine ei ole käesoleva VTK sisu arvestades asjakohased. Süüteomenetlusi viiakse läbi seaduste alusel ning teavitamisega menetluse kulgu mõjutada ei ole võimalik. VTK eesmärgid ei ole võimalik saavutada ka senise regulatsiooni parema rakendamise kaudu, kuna regulatsioon puudutab süüteomenetluslikke erisusi erikordades, samuti kohtukorraldust ja kohtuteenistust. Samal põhjendusel ei ole võimalik VTK-s toodud eesmärgid saavutada ka rahastuse suurendamise kaudu. Samuti ei ole sobivaks lahenduseks mitte midagi tegemine, kuna ErSS on planeeritud tunnistada kehtetuks ning süüteomenetluste erisused erikordade osas on vajalik sätestada seadusega, samuti kohtukorraldust ja kohtuteenistust puudutav.

Punktis 4.3 on esitatud probleemina, et sõjaseisukorra ajal on oluline riigi kaitsevõime tagamiseks kiire õigustmõistmine sh võib vajalikuks osutuda teatud kohtunike koondamine ühe kohtu juurde. Käesoleva VTK ühe eesmärgina (vt eesmärki nr 11) on välja toodud, et võiks kaaluda sõjaseisukorra ajaks, kui tavapärase kohtutegevus on takistatud, Riigikohtu esimehele nn riigikaitsekohtu kolleegiumi moodustamise võimalus andmist. Riigikaitsekohtu kolleegiumi võimalikud ülesanded:

- kaitseväeteenistusalaste süütegude menetlemine;
- sõjategevusega seotud haldusaktide ja -toimingute (riigikaitseliste sundkoormiste, riigikaitse- ja sundtöökohustuste jne) lahendamine;
- erikordadega seotud kuriteokoosseisude menetlemine

on aga täidetavad haldus- ja maakohtute poolt, kui võimaldada erikordades kohtunike suunamist teise kohtu tööpiirkonda ning kehtestada menetlusseadustikes protsessuaalseid erinorme, mis lihtsustavad erikordades kohtumenetlust. Kiire, õiglane ja sõltumatu kohtupidamine on saavutatav mitteregulatiivse lahendusena, kui soodustada tsiviilkohtute poolt kohtunike spetsialiseerumist ja riigikaitsealase väljaõppe suurendamist. Maakohtutes tuleks edendada spetsialiseerumist iga vastava asutuse tööajakavas, nõnda et vastava riigikaitsega seotud juhtumi lahendamiseks ka tavaolukorras võiksid olla kindlaksmääratud kohtunikud, kes on selles valdkonnas ennast täiendanud. Kui riigikaitsekohtu kolleegiumi kohtunikud on rahuajal lihtsalt valmisolekus, ega menetle reaalselt kohtuasju, siis nende kompetents asuda kohtuasju lahendama erikorras on raskendatud võrreldes igapäevaselt kohtuasju menetlevate tsiviilkohtunikega, kes on saanud riigikaitsealase eriväljaõppe ja kes tunnevad menetlusseadustikke.

Kolleegium, mis ei tegutse alaliselt ning mis käivitatakse üksnes sõjaseisukorras loob kehtivast ülesannete jäävuse põhimõttest, erisuse. Erisuste kehtestamine oleks õigustatud, üksnes siis kui selleks oleks tungiv vajadus. Kuivõrd kiire, õiglane ja sõltumatu kohtupidamine on täna saavutatav maakohtute poolt kohtunike spetsialiseerumise suurendamisega, tuleks kaaluda ka mitteregulatiivse lahenduse rakendamist.

7.2. Järeldus mitteregulatiivse lahenduse sobimatusest

PS §-st 130 tulenevalt võib erakorralise või sõjaseisukorra ajal riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides piirata isikute õigusi ja vabadusi ning panna neile kohustusi seadusega ettenähtud juhtudel ja korras. Piirata ei tohi õigusi ja vabadusi, mis on sätestatud põhiseaduse §-des 8, 11-18, 20 lõige 3, 22, 23, 24 lõiked 2 ja 4, 25, 27, 28, 36 lõige 2, 40, 41, 49 ja 51 lõige 1.

Kriminaalmenetlus ja väärteomenetlus (süüteomenetlused) on riigi tuumikfunktsiooni osised. Riigikohus on märkinud järgmist: "Kriminaalmenetlus ja väärteomenetlus kujutavad endast riigivõimu ühe alaliigi - karistusvõimu - teostamist ja tulenevalt PS § 3 lg 1 esimesest lausest tuleb riigivõimu, sealhulgas karistusvõimu, teostada üksnes põhiseaduse ning sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Kuna riigivõimu teostamine üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel on ka üks õigusriigi põhimõtte väljendusi, siis tuleb PS § 3 lõiget 1 lugeda koos §-s 10 väljendatud demokraatliku õigusriigi põhimõttega. /.../ Süüteomenetluse puhul on tegemist riikliku tegevuse valdkonnaga, milles võimaldatakse ulatuslikult riivata isikute põhiõigusi. /.../ Mida ulatuslikumad on mingis valdkonnas põhiõiguste piiramise legaalsed võimalused, seda vastutusrikkamalt peab riik toimima isikute kaitsmisel ja sellise olukorra kujundamisel, mis peab vältima põhiõiguste põhjendamatud riived. Põhiseaduse §-st 13 tulenevalt on igaühel õigus riigi ja seaduse kaitsele ning § 14 kohaselt on õiguste ja vabaduste tagamine seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. Nendest põhiseaduse sätetest tuleneb igaühe õigus korraldusele ja menetlusele. Õigus korraldusele ja menetlusele sisaldab endas õigust riigi normatiivsele ja faktilisele tegevusele, et isik saaks end kaitsta ja turvaliselt tunda."⁵⁵

Isiku võimalus end kaitsta ja turvaliselt tunda süüteomenetluste kontekstis tähendab mh avaliku võimu poolt süüteomenetluse reeglite kehtestamist ning kohustust tagada ametkondlik kontroll nende tegevuse üle, sealhulgas ka selle üle, et ühegi süüteomenetluse raames ei riivataks ülemääraselt põhiõigusi.⁵⁶ Kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku vastuvõtmise ning seal sisalduva regulatsiooni kaudu realiseerub oluline osa riigi karistusvõimuga seonduvast tuumikfunktsioonist ning sellega on tagatud ka PS-st § 14 tulenev põhiõigus süüteo asjaolude tuvastamisega seotud menetlusele.⁵⁷

Kuritegude kohtueelse menetluse ja kohtumenetluse kord ning väärtegude kohtuväline menetluse ja kohtumenetluse kord sätestatakse seadusega. Erakorralise või sõjaseisukorra ajal riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides piirata isikute õigusi ja vabadusi ning panna neile kohustusi seadusega ettenähtud juhtudel ja korras. Tulenevalt PS §-st 149 sätestab kohtukorralduse ja kohtumenetluse korra seadus ning kohtukorralduse ja kohtuteenistuse õiguslikud alused on sätestatud kohtute seadusega. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega (PS § 146) ning ka kohtunike õigusliku seisundi sätestab seadus (PS § 147).

Seega on VTK-s nimetatud probleemid lahendatavad üksnes seaduste täiendamisega ning mitteregulatiivsed lahendusviisid ei ole probleemide lahendamiseks sobilikud, v.a peatükis 1 punkti 4.3 nimetatud probleem, mille kohaselt võiks luua sõjaseisukorraks eraldi riigikaitsekohtu kolleegiumi (vt punkti 7.1 mitteregulatiivseid lahendusi).

IV. Probleemi võimalikud regulatiivsed lahendused

8. Välisriigid, mille regulatiivseid valikuid probleemi lahendamiseks on analüüsitud või on kavas seaduseelnõu koostamisel analüüsida

Välisriikidest on analüüsitud järgmiste riikide regulatiivseid valikuid: Soome, Prantsusmaa ja Belgia. Võõrriikide õiguskordade puhul on enim tähelepanu pööratud Prantsusmaa ja Belgia

⁵⁵ Riigikohtu üldkogu 16.05.2008 otsus nr 3-1-1-86-07, p-d 19, 22-24.

⁵⁶ Riigikohtu üldkogu 16.05.2008 otsus nr 3-1-1-86-07, p 24; KrMS komm vln, § 1 komm 4.

⁵⁷ Kriminaalmenetlus osas: KrMS komm vln, § 1 komm 4.

õigusele. Viimased on tuntavalt mõjutatud 2016. aastal toimunud erinevatest riigisisestest sündmustest, mis tõid esile nii praktilised kui ka menetluslikud kitsaskohad. Nimetatud õiguskordade muudatused on üldtendentsina viidanud sellele, et tänapäevaseid asümmeetrilisi julgeolekuohte silmas pidades ei ole enam vajalik (ega osalt ka võimalik) senine selge vahetegu kriisiolukorra, erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra vahel. Suur rõhk on ressursside optimaalsel allokatsioonil kohtueelse menetluse (võimalus operatiivselt läbi viia suur arv menetlustoiminguid edasiste rünnakute ennetamiseks) ja kohtumenetluse raames.

9. Regulatiivsete võimaluste kirjeldus

VTK eesmärkide täitmiseks on vajalikud järgmised muudatused (tegemist on põhimõtteliste valikute loeteluga, mitte seaduseelnõu teksti sõnastusega):

9.1 Kriminaalmenetluse seadustiku ja/või väärteomenetluse seadustiku täiendamine

9.1.1 Erakorralises seisukorras ja sõjaseisukorras peaksid olema rakendatavad ühetaolised menetlusõiguslikud erisused ning need tuleks kehtestada süüteomenetlusi reguleerivates seadustes - kriminaalmenetluse seadustikus ja väärteomenetluse seadustikus.

Kehtiv riigikaitse seadus sätestab riigikaitse rahu- ja sõjaaegse korralduse, erakorralise seisukorra regulatsioon sätestab erakorralise seisukorraaegse korraldusega seonduva (organite pädevuse, rakendatavad abinõud, isikute õigused ja kohustused jms). Ka erakorralise seisukorra seaduse olulisemate sätete tõstmisel riigikaitse seadusesse, jäävad eelpool väljatoodu seaduse reguleerimisala keskseks küsimuseks. Tänapäevase erakorralise seisukorra seadus sätestab põhimõtte, et kriminaal- ja väärteoasjade menetlus toimub erakorralise seisukorra ajal erakorralise seisukorra väljakuulutamise ajal kehtinud menetluskorda järgides, arvestades ErSS-is erisusi (ErSS § 27). Kuritegude kohtueelset menetlust ja kohtumenetluse korda reguleerib kriminaalmenetluse seadustik (KrMS) ning väärtegude kohtuvälise menetluse ja kohtumenetluse kord on sätestatud väärteomenetluse seadustikus (VTMS). Kui VTMS-is ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse väärteomenetluses kriminaalmenetluse sätteid, arvestades väärteomenetluse erisusi (VTMS § 2). Seetõttu oleks otstarbekas ja ka õigusselgem reguleerida erikordades kehtivaid kriminaal- ja väärteomenetluse erisusi süüteomenetlusi reguleerivates seadustes – kriminaalmenetluse seadustikus ja väärteomenetluse seadustikus.

Seega ErSS-is sisalduvad kriminaal- ja väärteoasjade menetluse erisused viiakse vajalike muudatustega väärteomenetluse seadustikku ja kriminaalmenetluse seadustikku. Asjaolu, et muud rakendatavad meetmed võivad muutuda vastavalt välja kuulutatud erikorrale, ei tähenda, et menetlusõigusi oleks vaja n.ö karmistada. Kehtivad süüteo- ja kohtumenetluse seadustikud ei kaota erikordades kehtivust, julgeoleku oht riigile ei pruugi sõltuda erikorra liigist, mistõttu ei ole põhjendatud nõ astmelise menetluse kehtestamine, vaid hinnata tuleks vastavalt erikorrale või ohule võetud meetmete proportsionaalsust. Erikordade väljakuulutamine ei tähenda seda, et isiku põhiõigusi ja -vabadusi võiks piirata pelgalt sellepärast, et riik on välja kuulutanud erikorra, vaid piirangud peavad olema vajalikud olukorra vahetust ohust lähtuvalt.

9.1.2 Kriminaalmenetluse seadustiku täiendamine selliselt, et erikorra ajal on olukorra vahetust ohust lähtuvalt võimalik kuriteos kahtlustatavat kohtu loata kinni pidada kuni süüdistusakti koostamiseni või kokkuleppemenetluse läbirääkimiste alguseni, kuid mitte üle nelja ööpäeva. Ning seda mitte üksnes seetõttu, et riik on välja kuulutanud erikorra, vaid see on vajalik olukorra vahetust ohust lähtuvalt. Samas peaks jääma ka võimalus erandlike asjaolude ilmnemisel kõnealuse tähtaja pikendamiseks selliselt, et kohtu loata on võimalik kuriteos kahtlustatavat kinni pidada kokku kuni seitse ööpäeva, mis on ka täna kehtiva seaduse kohaselt maksimumaeg. Lisaks tuleks regulatsiooni täpsustada selliselt, et kahtlustatavana kinni peetu kuulatakse ka erikorra ajal üle viivitamata, kuid kehtima jääks põhimõte (sarnaselt

kehtiva ErSS regulatsiooniga), et ülekuulamine võib aset leida hiljemalt kolme ööpäeva jooksul alates kinnipidamise hetkest (kui selleks on mõjuvad põhjused).

9.1.3 ErSS § 28 sisuline põhjendatus on endiselt aktuaalne ja seda tuleks hinnata direktiivi 2013/48/EL enda erandite osas. Kaaluda tuleks, millistel juhtudel on põhjendatud kaitsja osavõtu piiramine ning eraldi tuleb hinnata, kas ja millistel juhtudel ei pea riik kaitset tagama.

ErSS § 28 on muudetud 2009. a vaid redaktsiooniliselt ja seda seoses KrMS uue mõistekasutusega (olguigi, et nüüdseks on ebakõla mõistete *lubamine*, *kohustuslik* jne vahel olemas), see on praktiliselt muutumatuna olnud ErSS-i jõustumisest alates. Tuleb seega arvestada sellega, et võrreldes jõustumisajaga on olulisel määral muutunud nii kaitseõigust puudutav kriminaalmenetluslik reeglistik (ja seda detailsusastmetega seoses), lisaks on viimase aja arenguna vastava küsimuse osas jõustatud EL direktiiv. ErSS § 28 pärineb ajast, mil kriminaalmenetluses puudus võistlevuse põhimõte (KrMS § 14), toonane karistusõigus võimaldas kohtul (küll piiratult, ent siiski) uurimisprintsipi rakendamisega üle võtta ka kaitsja roll (nt õigustavate tõendite kogumiseks), KrMS § 14 tänapäevases kriminaalmenetluses enam seda ei võimalda. Algse eelnõu seletuskirja kohaselt ei olnud sisuliselt vastava riive põhjendatust lahti seletatud, küll oli viidatud sellele, et kuna erakorraline seisukord on olemuselt lühiajaline, on sellise riive ettenägemine põhjendatud.⁵⁸ Tuleb silmas pidada ka seda, et olemasolev KrMS sätestab teatava menetlusliku efektiivsuse tagamise mehhanismi läbi kaitsja kohustuslikkuse piiramise (eeskätt alates 01.04.2017.a jõustunud KrMS § 45 lg 3 kohtueelse menetluse puhul ja 16.01.2016.a muudatustega jõustunud KrMS § 45 lg 4 puhul). Kuivõrd ErSS § 28 sisuline põhjendatus on endiselt aktuaalne, siis tuleks seda tuleks hinnata direktiivi 2013/48/EL enda erandite osas - nii on teatud juhtudel põhjendatud kaitsja osavõtu piiramine nt olukorras, kus esineb geograafiline takistus (eriti on see põhjendatud raskete ilmastikuolude või siis taristurikete korral), samuti on direktiivis erikord sõjaseisukorraks. Eelnevast tulenevalt on kohane muuta ErSS § 28 sellisena, et tagamaks eeldatav koosõla direktiiviga § 2013/48/EL kohaldub see geograafilise kauguse või siis sõjasüütegude osas (arvestades küll, et art 8 ei võimalda sidumist konkreetsete süütegudega ja arvestades et tegemist on kergemate rikkumistega). Kaaluda tuleks millistel juhtudel on põhjendatud kaitsja osavõtu piiramine. Eraldi tuleb hinnata, kas ja millistel juhtudel ei pea riik kaitset tagama.

9.1.4 Kriminaalmenetluse seadustiku täiendamine selliselt, et erikorra puhul ei ole vaja tõlget inglise ja vene keelsete tõendite puhul, kui seda ei pea vajalikuks kohus. KrMS § 10 lg 2 sedastab vajadusel tõlgi abi tagamise, kuid erakorralise olukorra või sõjaseisukorra väljakuulutamisel on menetlusosaliste (eelkõige kannatanu ja kahtlustatava või süüdistatava) õiguste tagamise kontekstis ilmselt oluliselt ressursimahukam relevantsete kirjalike dokumentide tõlkimine. Praktikas on juba praegu poolte nõusolekul loobutud nt levinud võõrkeeles esitatud tehniliste dokumentide ja nende üldlevinud osade (arved, e-kirjade pealdised) tõlkest.

9.1.5 Kriminaalmenetluse seadustiku täiendamine viisil, mille kohaselt erikorra puhul, kui läbiotsimisprotokolli koostamine vahetult pärast menetlustoimingu lõppu takistaks samas kriminaalmenetluses teiste läbiotsimiste läbiviimist, on menetlejal kohustus vormistada läbiotsimisprotokoll 48h jooksul läbiotsimise alustamisest alates, fikseerida menetlustoimingu lõppemisel kirjalikult äravõetud esemed ja võtta allutatud isikult allkiri temale KrMS § 91 lg-s 4 nimetatud asjaolude tutvustamise kohta.

Läbiotsimised on oma olemuselt ressursimahukad ning hetkel kehtiv ErSS mingisuguseid erisusi läbiotsimise puhuks ette ei näe. Läbiotsimise raames koostatakse läbiotsimisprotokoll, mis peab kajastama menetlustoimingu käiku ja samuti fikseerima äravõetud esemed (KrMS §

---

⁵⁸ Erakorralise seisukorra seaduse muutmise seaduse eelnõu (SE 140) seletuskiri.

92).⁵⁹ Arvestades menetlustoimingu enda ja ka protokollide vormistamise ajamahukust oleks põhjendatud KrMS-i täiendamine viisil, mille kohaselt erikorra puhul, kui läbiotsimisprotokollide koostamine vahetult pärast menetlustoimingu lõppu takistaks samas kriminaalmenetluses teiste läbiotsimiste läbiviimist, on menetlejal kohustus:

- vormistada läbiotsimisprotokoll 48 h jooksul läbiotsimise alustamisest alates;
- fikseerida menetlustoimingu lõppemisel kirjalikult äravõetud esemed;
- võtta allutatud isikult vastavalt allkiri temale KrMS § 91 lg-s 4 nimetatud asjaolude tutvustamise kohta.

9.1.6 Kriminaalmenetluse seadustiku täiendamine selliselt, et erikorra puhul on võimalik jälitustoiminguks loa andmise vormistada kuni 48 tundi (taasesitamist võimaldaval viisil antud load edasilükkamatutel juhtudel jälitustoimingute tegemiseks nii prokuratuuri loal tehtavad kui ka kohtu luba nõudvad jälitustoimingud).

9.1.7 Kriminaalasja arutamise tähtaja regulatsiooni muutmine selliselt, et esmalt tuleb tagada kriminaalasja eelistungile määramine (10 päeva jooksul pärast süüdistusakti saamist) ning kui kohtutel puudub ressurss kriminaalasja menetlemiseks, siis tuleb menetlus peatada, mille tagajärjeks on ka aegumise peatumine.

Kriminaalmenetluse läbiviimise aja ja süütegude aegumise peatumise osas tuleks kaaluda järgmisi lahendusi (mh eeldusel, et kehtiv ErSS § 30 lg 2 toodud põhimõte jääb senisel kujul kehtima ning muudatused tuleb teha lisaks kriminaalmenetluse seadustikule ka karistusseadustikus):

- kohtu kohustus määrata eelistung pärast süüdistusakti saamist 10 päeva jooksul üldmenetluses;
- nn 100 päeva reegli kohaldamine;
- kriminaalmenetluse peatamise võimaluse ettenägemine KrMS § 352¹ lg 4 eeskujul ja seda igas menetluse faasis, KarS aegumistähtaja erisuse ettenägemine, mille kohaselt kriminaalmenetluse peatamise ajaks peatub ka aegumistähtaja kulgemine. Peatamine peaks olema vaidlustatav menetlusosaliste poolt;
- kirjaliku eelmenetluse võimaldamine, st erandkorras kohtu alla andmise võimaldamine kirjalikus menetluses ilma eelistungit korraldamata.

9.1.8 Kohtumenetluse seadustike täiendamine viisil, mis võimaldaks erikordades läheneda kohtulahendi viivitamata täitmisele paindlikult, st tegemist peaks olema kohtu kaalutusõigusest lähtuva otsusega, sest rahuajal ei ole võimalik ette näha ja seadusega reguleerida kõiki juhtumeid, mil kohtulahend tuleks viivitamata täidetavaks tunnistada. Sellest lähtuvalt oleks lahendused järgmised:

- esmane roll taotleda kohtulahendi viivitamata täidetavaks tunnistamist (või esialgse õiguskaitse kohaldamist) on menetlusosalisel, kes kohtusse pöördub (HKMS § 2 lg 3, TsMS § 5 lg 1, KrMS § 16 lg 1);
- seadusandja võib kaaluda menetlusosalise taotluseta viivitamata täitmisele kuuluvate kohtulahendite loetelu täiendamist, mille viivitamata täitmist peab riik eriti oluliseks erikordades.

9.2 Kohtute seaduse täiendamine

9.2.1 Kohtuasja arutamise võimaldamine väljaspool kohtu tööaega ja asukohta. Selleks tuleks loetleda kohtute seaduses menetlustoimingud, mille lahendamiseks võib kohtuistungit pidada

---

⁵⁹ RKKKo 3-1-1-31-11, p 10, 18. Vt ka juhuleiu lubatavuse kontekstis, RKKKo 3-1-1-28-14, p 17. K. Kaldoja. Läbiotsimine ja selle käigus leitud tõendite lubatavus kriminaalmenetluses. Tartu, 2013, lk 36.

ka väljaspool kohtute tööaega ja asukohta, jättes samas loetelu lahtiseks. Selline lahendus loetleb tüüpjuhtumid, kuid annab kohtule ka vajaliku diskretsiooniruumi erikordadest tulenevate ettenägematutele juhtumitele reageerimiseks. Lisaks tuleks seadust täiendada selliselt, et ka kohtuistungite pidamine oleks võimalik väljaspool kohtute tööaega ja asukohta, kui see on vajalik õigusemõistmise huvides (laiendab KS § 6 lõiget 3). Samuti on vajalik täiendada seadust ja anda kohtu esimehele erikordade väljakuulutamisel õigus anda juhiseid kohtute tööaja korraldamiseks, sh kohtupidamise tööaja ja asukoha kohta (analoogne alus on KS § 45 lg 1¹ p 2).

9.2.2 Erikorra ajal peaks olema Riigikohtu esimehel õigus muuta süüteasjade territoriaalset kohtualluvust, st kui ühes maakohtus ei ole võimalik süütegusid menetleda, siis võib seda teha mõnes teises maakohtus (ErSS § 30).⁶⁰ ErSS § 30 lahenduse säilitamine on vajalik, kuid kuivõrd kohtute tööpiirkonna muutmisega muutuks ka kohtualluvus, mis võib tekitada segadust nii kohtusse pöörduvatele isikutele kui ka mõjutada kohtusüsteemi korraldust, tuleks eelistada ressursi ümberjagamist selliselt, et kohtute tööpiirkonnad ei muutuks.

9.2.3 Erikordade ajal peaks olema vajadusel võimalus kohtunikku ajutiselt määrata teise sama astme või madalama astme kohtusse. Vastav otsustusõigus peaks olema Riigikohtu esimehel, kes võib erikordades vastava vajaduse esinemisel muuta kohtuniku nõusolekuta ajutiselt tema teenistusk kohta ning määrata kohtunik ametisse teise sama astme või madalama astme kohtusse.

Eelistada tuleks lahendust, mis võimaldaks kohtutel ise otsustada ressursi ümberjagamise selliselt, et kohtute töö- ja teeninduspiirkonnad ei muutuks. Tagada tuleks, et kohtunike alalisi teenistuskohi oleks võimalik muuta ka kohtute tööpiirkondade vahel, et kohtunikud saaks vajadusel lahendada ka teiste kohtute tööpiirkonnas olevaid asju. See annaks võimaluse suunata kohtunikke sinna kohtusse kus on kohtunike puudus (nt lahendaks see küsimuse, kui Viru Maakohtus ei ole mingil põhjusel piisavalt kohtunikke, kuid samal ajal on Pärnu Maakohtu kohtunikud vähekoormatud). Lisaks annaks see ka võimaluse suunata kohtunikke üle riigi kriisikoldesse nt sõjaõigusele spetsialiseerunud kohtunikud saaksid Eesti üleselt asju lahendada ning koonduda ühe kohtu alluvusse.

Erikordades ei ole mõistlik muuta kohtunike pädevust, sest eeldada ei saa, et tsiviilasju lahendavad kohtunikud oleksid ettevalmistuseta valmis lahendama kriminaal- või väärteoasju. Seaduse täiendus tagaks selle, et kui ühes maakohtus on kohtunike puudus, siis oleks võimalik neid sinna suunata mujalt Eestist. See on eelkõige erikordadele spetsiifiline küsimus ning kohtunike suunamine oleks äärmuslik meede, st rakendatakse juhul kui kohtu tööpiirkonnas ei ole ressursi ümberjagamiseks võimalik asju lahendada.

9.2.3.1 Riigikohtu esimehele võiks kaaluda sõjaseisukorra ajal, kui tavapärane õigusemõistmine kohtutes on takistatud, lisaks kohtuniku ajutiselt teise sama astme või madalama astme kohtusse määramise volituse andmist (vt punkti 9.2.3.), kaitseväeteenistusalaste süütegude kiireks menetlemiseks maa-, haldus- või ringkonnakohtu juurde riigikaitsekohtu kolleegiumi moodustamise volituse andmist. Riigikaitsekohtu kolleegiumisse saaks suunata esmajärjekorras need kohtunikud, kes on saanud riigikaitseväljaõppe (samas ei oleks välistatud ka teiste kohtunike kolleegiumi määramine) ning tegelevad igapäevaselt süüteomenetluse küsimustega. Kolleegiumi aktiveerimine oleks viimane abinõu, kui kohtute tavapärane õigusemõistmine on takistatud. Esitatud lahendusettepanek tagaks õiglase ja kiire kohtupidamise ka sõjaseisukorras.

---

⁶⁰ Selguse huvides tuleb märkida, et ErSS väljatöötamisel (vastu võetud 1996. aastal) oli Eesti kohtusüsteem teistsugune, st puudus kohtumajade vaheline teeninduspiirkondade jaotus (KS vastavad muudatused võeti vastu 2005. aastal).

9.2.4 Kohtunikele kohtuasja menetluse peatamiseks või asja arutamise edasilükkamiseks otsustusõiguse andmine, kui see on tingitud erakorralistest asjaoludest. Samuti Riigikohtu esimehele üleriigiliselt või kohtu esimehele kohtu tööpiirkonna piires õiguse andmine otsustada teatud liiki kohtuasjade menetlemise peatamine kuni erikordadest tulenevate mõjutuste äralangemiseni. Kui kohtumenetluses tekib vajadus prioriteetide seadmiseks, siis peaks selle otsustama kohus igal üksikul juhul eraldi (kohtuasja lahendamise raames) või peatatakse teatud liiki kohtuasjade menetlemine kuni erikordadest tulenevate mõjutuste äralangemiseni (Riigikohtu esimees üleriigiliselt või kohtu esimees kohtu tööpiirkonnas).

Kohtusse pöördumise õigus ei tähenda, et erikordades on välistatud vajadus kohtunike ressursi ümberjagamiseks, mis võib tingida ka vajaduse kohtuasjade menetlemise edasilükkamiseks või peatamiseks. Hetkel aga puudub kohtutel vajalik õiguslik alus kohtuasjade menetluse peatamiseks omal initsiatiivil. Seega tuleb seadusi täiendada selliselt, et:

- kohtunikul on õigus omal initsiatiivil otsustada menetluses olevate kohtuasjade peatamine või asja arutamise edasi lükkamine, kui tegemist on erakorralise asjaoluga (nt kohtumaja asukohas ei ole kohtupidamine enam võimalik);
- Riigikohtu esimehel on üleriigiliselt või kohtu esimehel kohtu tööpiirkonna piires volitus otsustada teatud liiki kohtuasjade menetlemise peatamine kuni erikordadest tulenevate mõjutuste äralangemiseni (nt vangide totaalkaebuste menetlemise peatamine, kui see takistaks muude haldusasjade lahendamist);
- menetluse peatumise või peatamise korral katkeb ka selliste menetlustähtaegade kulgemine, mille peatumine ei ole juba seotud hagi või kaebuse kohtusse esitamisega (nt KarS § 81 lg 3 väärtegede aegumine).

Tuleks eelistada seda, et kohtunik otsustab oma kohtuasja lahendamise käigus, kas menetlemise peatamine või asja arutamise edasilükkamine on vajalik, sest kohtunikul on kõige parem ülevaade situatsioonist, mis selle vajaduse tingib. Riigikohtu esimehe õigus peatada ajaliselt piiratud ajaks teatud liiki kohtuasjade menetlemine teenib eesmärki, et vältida nt totaalkaebustest tingitud kohtute töö takistamist ja vabastada ressursi muude asjade lahendamiseks. Kuivõrd keeruline ette näha, mis võiks õigustada üleriigiliselt teatud kohtuasjade menetlemise peatamist, vaid alternatiiviks võiks olla kohtu esimehe juhul kohtu tööpiirkonna piires, et tagada õigusemõistmise korrapärane toimimine (KS § 45 lg 1 analoogia). Lahenduse valikul tuleb vähemalt kohtuniku initsiatiivil peatatud menetluse peale tagada edasikaebeõigus, et kõrgema astme kohus saaks otsustada selle seaduslikkuse üle.

Kohtuasjade menetlemisele nõ prioriteetide seadmise otsustab kohus ning seda tuleks eelistada nt seadusandja poolt kehtestatava loeteluga kohtuasjadest, mida erikordades ei menetleta. Seadusandja sekkumine kohtupidamisse on selge oht põhiseaduslikule korrale - kui riik hakkab kohtu eest otsustama, milliseid asju kohus erikordades võib menetleda, siis tekib vastuolo kohtusse pöördumise õiguse ja kohtute sõltumatusega (PS §-d 15 ja 146). Teiseks on kohtuasja menetlemise peatamine või edasi lükkamine ka põhiseadusliku õiguse riive, kuid mitte nii oluline riive, kui kohtusse pöördumise õiguse äravõtmine, mis ei ole erikordades võimalik (vt PS §-d 15 ja 130). Kohtusse pöördumise õigus kätkeb endast ka õigust asja lahendamisele mõistliku aja jooksul, mida riivab menetluse peatamine või asja arutamise edasilükkamine, kuid see õigus ei ole absoluutne ja põhiõiguse legitiimseks riiveks võiks olla kohtupidamise (ajutine) võimatus teatud ajaks (kui riik ei suuda tagada asja lahendamist mõistliku aja jooksul, siis võib see omakorda olla EIÕK rikkumine, kuid see sõltub konkreetsetest asjaoludest, mh ka erikordadest tingitud asjaoludest).⁶¹ Kolmandaks õigust

---

⁶¹ PS komm vln, § 15 komm 2 ja 23 jj (elektrooniline).

mõistab kohus (PS § 146). Seega otsustab kohus, kuidas ta oma tööd korraldab, kuid seadus peab andma kohtule ka paindliku võimaluse reageerida ettenägematutele olukordadele.

Kokkuvõtvalt, kui kohtumenetluses tekib vajadus prioriteetide seadmiseks, siis peaks selle otsustama kohus igal üksikul juhul eraldi (kohtuasja lahendamise raames) või kaaluda tuleks teatud liiki kohtuasjade menetlemine peatamist kuni erikordadest tulenevate mõjutuste äralangemiseni.

9.3 Karistusseadustiku täiendamine

Erikordade ajal toimepandud väärtegude aegumistähtaegade pikendamine kolmele aastale või alternatiivselt lõpuleviimise aja määratlemise pikendamine või väärtegude aegumise peatumise aluste täiendamine.

Erikordades võib tekkida olukord, kus riigi ressursid on suunatud nende väärtegude lahendamisele, mis omavad tähtsust erikordade lahendamisel ja muude väärtegude menetlus viibib (KarS § 81 lg 3 järgi on väärtegu aegunud, kui selle lõpuleviimisest kuni selle kohta tehtud otsuse jõustumiseni on möödunud kaks aastat). Aegumine on materiaalõiguslik küsimus, millel on menetlusõiguslikud tagajärjed. Aegumistähtaegade pikendamine annab võimaluse nt pärast erikorrast tulenevate mõjutuste äralangemist menetleda väärtegu, mille menetlemine on erikorra tõttu viibinud.

10. Regulatiivsete võimaluste põhiseadusega ning Euroopa Liidu ja rahvusvahelise õigusega määratud raamid

Rahvusvahelise regulatsiooni aluseks on põhiõiguste- ja vabaduste alased konventsioonid, mille järgi on riigil õigus piirata konventsiooniga võetud kohustuste täitmist, kui eksisteerib hädaolukord, mis ohustab rahva eluvõimet (EIÕK art 15 ja KPÕRP art 4). Kohustuste täitmise piiramisest tuleb teavitada Euroopa Nõukogu Peasekretäri (EIÕK art 15 lg 3). Välislepingud sätestavad sarnaselt PS-ile põhiõigused- ja vabadused, mida ei tohi piirata hädaolukorras (PS § 130). Üldise loogika järgi on põhiõiguste- ja vabaduste piiramine põhjendatud, kui eksisteerib vahetu oht põhiseaduslikule korrale, mis mõjutab kogu rahva eluvõimet ja tavapärased konventsiooniga lubatud piirangud avaliku korra tagamiseks on ebapiisavad. EIK praktika järgi ei ole ühest definitsiooni, mida tähendab *ohu*, vaid selle üle on kõige pädevam otsustama riik, kes peab *ohuga* toime tulema. Hädaolukorra väljakuulutamise EIÕK mõttes ei tähenda, et põhiõigusi- ja vabadusi võib piirata üksnes sellepärast, et hädaolukord on välja kuulutatud, vaid rakendatavad meetmed peavad olema proportsionaalsed ohuga ja vajalikud ohu tõrjumiseks või põhiseadusliku korra taastamiseks.

PS reguleerib kolme riiklikku erikorda, milleks on (a) loodusõnnetuse ja katastroofi korral või nakkushaiguse leviku tõkestamiseks välja kuulutatud eriolukord (PS § 87 p 8) ning (b) erakorraline ja (c) sõjaseisukord (PS §-d 128 ja 129). Erakorralise või sõjaseisukorra ajal võib riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides seadusega ettenähtud juhtudel ja korras piirata isikute õigusi ja vabadusi, sh menetlusõigusi ning panna neile kohustusi (PS §-d 130, 131 ja 161 lg 2). PS §-s 130 on tehtud viide põhiõigustele ja -vabadustele, mida ei tohi piirata ühelgi juhul, st ka erikordades. Seega on üksnes erakorralise ja sõjaseisukorra ajal võimalik isikute põhiõigusi- ja vabadusi ulatuslikumalt piirata, kuid nt eriolukorras sellist võimalust ette nähtud ei ole.⁶²

⁶² P. K. Tupay analüüs „Põhiseaduse riigikaitse ja sellega seoses eriolukorra ja erakorralise seisukorra regulatsiooni muutmise vajadus, riigi erikordade tervikregulatsioon ja kõrgendatud kaitsevalmidus ning põhiõiguste piirangu määratlus ja proportsionaalsus“, 31.01.2017, lk 31.

Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa (PS § 3). Kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid (PS § 123). Seega tuleb lisaks PS-le kohaldada ka muid asjakohaseid välislepinguid, milleks on eelkõige EIÕK art 15 ja ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste pakti art 4 aga ka rahvusvahelisest humanitaarõigusest tulenevad erisused relvakonflikti olukorras.⁶³ Inimõigusi käsitlevad välislepingud võimaldavad teatud tingimustel ja eelduste täitmisel piirata isikute põhiõigusi ja -vabadusi, sh menetlusõigusi. Seega on PS § 129 rahvusvaheliselt üldtunnustatud norm ja seda peaks tõlgendama kooskõlas inimõigusi käsitlevate välislepingutega.⁶⁴

Kriminaal- ja väärteomenetluse piirangute kontekstist omab tähtsust ka EIÕK art 5 (õigus isikuvabadusele ja –puutumatus) ning art 6 (õigus õiglasele kohtumenetlusele). Art 5 kohaselt on igaühel õigus isikuvabadusele ja –puutumatus ning kellelki ei või võtta vabadust, välja arvatud seaduses kindlaksmääratud korras. PS § 20 käsitleb igaühe õigust vabadusele ja isikupuutumatusle ning PS § 21 kinnipeetu/vahistatu õigust teada tema vabaduse võtmise põhjust ning õigust teada vabaduse võtmisest oma lähedasele. PS § 21 lg 2 tuleneb ka põhimõte, et kedagi ei tohi vahi all pidada üle neljakümne kaheksa tunni ilma kohtu sellekohase loata. PS § 20 ja § 21 on omavahel seotud ning käsitlevad üldise vabadusõiguse ühte keskset osa: igaühe füüsilise vabaduse kaitset meelevaldse vahistamise või kinnipidamise eest.⁶⁵

EIÕK art 6 järgi on igaühel õigus temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus. Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, kuid istungi võib ajakirjanikele ja üldsusele täielikult või osaliselt kinniseks kuulutada demokraatliku ühiskonna kõlbluse, avaliku korra või riigi julgeoleku huvides, alaealise huvides või poolte eraelu kaitseks või kohtu määratud ulatuses erijuhtudel, kui avalikkus kahjustaks õigusemõistmist. Samuti tuleneb viimati nimetatud artiklist põhimõte, et igaüht, keda süüdistatakse kuriteos, peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud. PS § 15 kohaselt on igaühel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. “Süsteemaatiliselt on § 15 lg 1 koosmõjus §-ga 14 kohtumenetlust puudutav *lex generalis*, mis sätestab põhiõiguse tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele. Paragrahvi 15 lg 1 esimene lause sätestab subjektiivse menetlusõigusliku tagatise, mille eesmärk on muuta põhiõiguste materiaalsoõiguslik sisu tegelikkuseks. Selle lause põhiseaduslik sõnum kõlab: iga subjektiivset õigust peab võimalik realiseerida kohtus tõhusas ja ausas menetluses mõistliku aja jooksul.”⁶⁶ “Rahvusvahelistest sätestustest tuleks § 15 lg 1 tõlgendamisel arvestada eelkõige EIÕK art-tega 6 ja 13, kusjuures kõige olulisem on EIÕK art 6 lg 1 esimeses lauses sätestatud õigus oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis.”⁶⁷ PS § 24 lg 5 tulenevalt on igaühel õigus tema kohta tehtud kohtu otsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.

Ühtlasi seondub VTK Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiviga 2013/48/EL, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja Euroopa vahistamismäärusega seotud menetluses ning õigust lasta teavitada vabaduse võtmisest kolmandat isikut ja suhelda vabaduse võtmise ajal kolmandate isikute ja konsulaarasutustega ning Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiviga 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded.

⁶³ PS komm vln, § 129, komm 10.

⁶⁴ PS komm vln, § 129, komm 6.

⁶⁵ PS komm vln, § 20, komm 1.

⁶⁶ PS komm vln, § 15, komm 3.

⁶⁷ *Ibid*, komm 2.

V. Regulaatiivsete võimaluste mõjude eelanalüüs ja mõju olulisus.

11. Kavandatavad muudatused ja nende mõjud

VTK eesmärkide täitmiseks vajalikud muudatused on välja toodud VTK p-s 9 (kokku 13 probleemi). Sisulisi muudatusi ei tehta täna kehtivas ErSS-is välja toodud kriminaal- ja väärteoasjade menetluse läbiviimise üldise põhimõtte osas (kriminaal- ja väärteoasjade menetlus toimub erikorra välja kuulutamise ajal kehtinud menetluskorda järgides, arvestades seadustes sätestatud kriminaal- ja väärteoasjade menetluse erisusi), kriminaalasja arutamise tähtaja osas (kriminaalasi määratakse arutamisele kümne päeva jooksul, kohtuotsus kuulutatakse välja hiljemalt järgmisel päeval pärast otsuse langetamist ning erikorras ei kohaldu kohtulikule arutamisele mitme kriminaalasja üheaegse arutamise keeld) ning sisuliselt peaks kehtima jääma ka põhimõte, mille kohaselt on Riigikohtu esimehel erikorra ajal õigus muuta kriminaal- ja väärteoasjade läbivaatamise territoriaalset kohtualluvust. Kuivõrd erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal on põhjendatud ühetaolised süüteoamenetluslikud erisused, siis VTK-s välja toodud probleemid ja pakutud lahendused laienevad mõlemale erikorrale. Kuivõrd eelpool välja toodud regulatsioon lisatakse süüteoamenetluse seadustikesse täna kehtivate sisuliste põhimõtete kohaselt, siis seetõttu nende osas otsene ja vahetu mõju puudub.

VTK eesmärgiks on pakkuda välja lahendused süüteoamenetluste kiireks ja tõhusaks läbiviimiseks erikordades. Muudatused ei puuduta üksnes menetlusseadustikke, vaid ka kohtute seadust, kuivõrd süüteoamenetluste kiireks ja tõhusaks läbiviimiseks, on vajalik täiendada ka kohtukorralduslikke ja –teenistuslikke regulatsioone (territoriaalne kohtualluvus, kohtuasja arutamise võimaldamine väljaspool kohtu tööaega ja –kohta, kohtuniku ajutine määramine teise sama astme või madalama astme kohtusse, riigikaitsekohtu kolleegiumi moodustamine).

Kuivõrd välja toodud probleemid ja muudatused puudutavad kriminaal- ja väärteoasjade menetluslike erisusi erikordade ajal, siis kavandatavate muudatustega ei kaasne otsest ja vahetut mõju VTK-s väljatoodud sihtrühmadele. Võimalikuks kuluks võib pidada menetlejate ja kaitsjate koolituskulu, kuid arvestades VTK-s toodud muudatuste vähesust, ei ole tegemist suuremahuliste koolitusega. Kui seada prioriteediks kohtunike riigikaitsealane eriväljaõpe, siis tuleks iga-aastaselt arvestada täiendavate koolituskuludega.

Võimalikud mõjud erakorralises seisukorras ja sõjaseisukorras on hinnangulised, kuna erireeglite rakendamine ei ole seotud automaatselt erikorra väljakuulutamise, vaid tulenevad konkreetsest olukorrast ning selle olukorra vahetust ohust tulenevate küsimuste lahendamiseks vajalike meetmete rakendamisest. Seetõttu on allpool välja toodud kavandatavate muudatuste puhul tegemist hinnanguliste võimalike mõjudega, mis võiksid kaasneda erikorra ajal läbiviidavate menetlustega.

11.1. Kavandatav muudatus 1: erikorra ajal kehtivad kriminaal- ja väärteoamenetluse erisused sätestatakse süüteoamenetlusi reguleerivates seadustes. Kuivõrd ErSS tunnistatakse kehtetuks ja seal sisalduvad olulisemad sätted viiakse üle riigikaitseadusesse, siis on põhimõtteliselt vajalik otsustada süüteoamenetluslike erisuste kehtestamiseks sobivad seadused. Kuivõrd kriminaalmenetlust reguleerib KrMS ja väärteoamenetlus VTMS, siis on põhjendatud ka süüteoamenetluslike erisuste kehtestamine vastavates menetlusseadustikes.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: oluline mõju puudub.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub. Otseseid rahalisi kulutusi ei kaasne (võimalikud on koolituskulud), kaasneb tavapärane uue regulatsiooni tundmaõppimine.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: oluline mõju puudub. Otseseid rahalisi kulutusi ei kaasne (võimalikud on koolituskulud), kaasneb tavapärane uue regulatsiooni tundmaõppimine.

11.2. Kavandatav muudatus 2: erikorra ajal on võimalik kuriteos kahtlustatavat kohtu loata kinni pidada kuni neli ööpäeva, erandlike asjaolude ilmnemisel kokku kuni seitse ööpäeva. Kriminaalmenetluse seadustiku täiendamine selliselt, et erikorra ajal on olukorra vahetust ohust lähtuvalt võimalik kuriteos kahtlustatavat kohtu loata kinni pidada kuni süüdistusakti koostamiseni või kokkuleppemenetluse läbirääkimiste alguseni, kuid mitte üle nelja ööpäeva (tänapäevase seitsme ööpäeva asemel). Erandlike asjaolude ilmnemisel on võimalik kõnealust tähtaega pikendada selliselt, et kohtu loata on võimalik kuriteos kahtlustatavat kinni pidada kokku kuni seitse ööpäeva, mis on ka täna kehtiva seaduse kohaselt maksimumaeg. Kahtlustatavana kinnipeetu kuulatakse ka erikorra ajal üle viivitamata, kuid kehtima jääks ka põhimõte, et ülekuulamine võib aset leida hiljemalt kolme ööpäeva jooksul alates kinnipidamise hetkest (kui selleks on mõjuvad põhjused).

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: kohtu loata kinnipidamise tähtaja lühendamise ja kinnipidamise aluste seostamine erikorrast lähtuva vahetu ohuga võimaldab isikute põhiõiguste paremat kaitset.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: eeldatavasti on ka erikordades võimalik vajalikud menetlustoimingud ära teha 3-4 päevaga. Samas jääb seadusesse alles võimalus erandlike asjaolude ilmnemisel kinni pidamise aega pikendada selliselt, kahtlustatavat on võimalik kohtu loata kinni pidada kokku kuni seitse ööpäeva, mida võimaldab sisuliselt ka täna kehtiv seadus.

11.3. Kavandatav muudatus 3: kaitsja osavõtu piiramine kriminaalmenetluses. ErSS § 28 sisuline põhjendatus on endiselt aktuaalne ja seda tuleks hinnata direktiivi 2013/48/EL enda erandite osas. Kaaluda tuleks millistel juhtudel on põhjendatud kaitsja osavõtu piiramine ning eraldi tuleb hinnata, kas ja millistel juhtudel ei pea riik kaitset tagama.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: kuivõrd VTK-s on viidatud vajadusele eraldi hinnata kaitsja osavõtu piiramist kohtueelses menetluses, siis vastavate piirangute kehtestamisega mõjutatakse sihtrühma. PS § 21 sätestab reservatsioonide ettenägemata, et kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga ning seda võib piirata üksnes mõne muu põhiõiguse või põhiseadusest tuleneva väärtuse (nt riigi julgeoleku) kaitseks. Tänapäevane KrMS § 45 realiseerib PS § 21 tulenevat põhiõigust kaitseõigusele kriminaalmenetluses ja see on omakorda seotud EIÖK art-test 5 ning 6 tulenevate õiglase õigusemõistmise põhimõtetega.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: kuivõrd VTK-s on viidatud vajadusele eraldi hinnata kaitsja osavõtu piiramist kohtueelses menetluses, siis vastavate piirangute kehtestamine tagab teatava menetlusliku efektiivsuse läbi kaitsja kohustuslikkuse piiramise.

11.4. Kavandatav muudatus 4: erikorra ajal ei ole vaja tõlget inglise ja vene keelsete tõendite puhul, kui seda ei pea vajalikuks kohus. Kriminaalmenetluse seadustiku täiendamine selliselt, et erikorra puhul ei ole vaja tõlget inglise ja vene keelsete tõendite puhul, kui seda ei pea vajalikuks kohus.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele: muudatus ei tooks kaasa absoluutset võimalust loobuda kõikide tõendite tõlkimisest, vaid annab võimaluse kohtuniku otsusel jätta tõlkimata need tõendid, mille sisust osapooled aru saavad ning mille tõlkimist nad vajalikuks ei pea. Praktikast on juba praegu poolte nõusolekul loobunud nt levinud võõrkeeles esitatud tehniliste dokumentide ja nende üldlevinud osade (arved, e-kirjade pealdised) tõlkest.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: muudatus annab võimaluse leevendada võimalikku kitsaskohta dokumentide tõlkimise osas, mis võib tekkida tõlkide puuduse ja kättesaadavusega erikordades.

11.5. Kavandatav muudatus 5: erikorra ajal läbiotsimisprotokoll koostamine 48h jooksul läbiotsimise alustamisest alates. Kriminaalmenetluse seadustiku täiendamine viisil, mille kohaselt erikorra ajal, kui läbiotsimisprotokoll koostamine vahetult pärast menetlustoimingu lõppu takistaks samas kriminaalmenetluses teiste läbiotsimiste läbiviimist, on menetlejal kohustus vormistada läbiotsimisprotokoll 48h jooksul läbiotsimise alustamisest alates, fikseerida menetlustoimingu lõppemisel kirjalikult äravõetud esemed ja võtta allutatud isikult allkiri temale KrMS § 91 lg-s 4 nimetatud asjaolude tutvustamise kohta.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: kuigi menetlejal on võimalik läbiotsimisprotokoll koostada 48 tunni jooksul, jääb menetlejale kohustus fikseerida menetlustoimingu lõppemisel kirjalikult äravõetud esemed ja võtta allutatud isikult allkiri temale KrMS § 91 lg-s 4 nimetatud asjaolude tutvustamise kohta.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: arvestades läbiotsimise ja protokoll koostamise ajamahukust, on kohtueelses menetluses menetlejal võimalus erikorrast lähtuvast olukorrast operatiivsemalt läbi viia läbiotsimisi - kui läbiotsimisprotokoll koostamine vahetult pärast menetlustoimingu lõppu takistaks samas kriminaalmenetluses teiste läbiotsimiste läbiviimist, ei pea menetleja koostama läbiotsimisprotokoll vahetult pärast menetlustoimingu lõppu, vaid saab selle koostada 48 tunni jooksul läbiotsimise alustamisest alates.

11.6. Kavandatav muudatus 6: erikorra ajal edasilükkamatutel juhtudel jälitustoiminguks taasesitamist võimaldaval viisil antud loa kirjaliku vormistamise tähtaja pikendamine 24 tunnilt 48 tunnile. Kriminaalmenetluse seadustiku täiendamine selliselt, et erikorra puhul on võimalik jälitustoiminguks loa andmise vormistada kuni 48 tundi (taasesitamist võimaldaval viisil antud load edasilükkamatutel juhtudel jälitustoimingute tegemiseks, nii prokuratuuri loal tehtavad kui ka kohtu luba nõudvad jälitustoimingud).

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: oluline mõju puudub.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: erikordade ajal võib esineda tõrkeid kirjaliku loa vormistamisel seoses sidevahendite mittetöötamise või ressursiallokatsioonist tulenevalt. Muudatus puudutab üksnes edasilükkamatutel juhtudel prokuratuuri või kohtu taasesitamist võimaldaval viisil loa kirjaliku vormistamise tähtaja pikendamist 24 tunnilt 48 tunnile. Kuivõrd muus osas regulatsiooni ei muudeta ja edasilükkamatutel juhtudel saab jälitustoiminguid teha jätkuvalt vastavalt, kas prokuratuuri või kohtu loal (taasesitamist võimaldaval viisil, mis vormistatakse kirjalikult), siis muudatus annab võimaluse prokuratuurile ja kohtule võimaluse erikorrast tingituna juba antud lubasid paindlikumalt kirjalikult vormistada.

11.7. Kavandatav muudatus 7: erikorra ajal toimepandud väärtegede aegumistähtaja pikendamine kolmele aastale või alternatiivselt lõpuleviimise aja määramise pikendamine või väärtegede aegumise peatumise aluste täiendamine.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: kahtlustatavatele ja süüdistatavatele oluline mõju puudub. Kuna muudatus puudutab väärtegede aegumisega seonduvat, siis menetlusaluse isiku jaoks võib väärteomenetluse protsess pikeneda. Väärtegede aegumise peatumise aluste täiendamine ei too kaasa peatumist määramata ajaks, kuna seadusega sätestatakse ka aegumise uuenemise maksimaalsed tähtajad juhtudeks, kui väärte aegumine on peatunud.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: annab võimaluse riigil suunata ressursi nende väärtegede menetlemisele, mis on vajalikud erikorrast tulenevate mõjutuste lõpetamiseks ning aegumistähtaja pikendamine või peatumise aluste täiendamine annab võimaluse pärast erikorrast tulenevate mõjutuste äralangemist menetleda väärtegeid, mille menetlemine on erikorra tõttu viibinud.

11.8. Kavandatav muudatus 8: kohtuasja arutamise võimaldamine väljaspool kohtu tööaega ja asukohta. Kohtute seaduses menetlustoimingute sätestamine, mille lahendamiseks võib kohtuistungit pidada ka väljaspool kohtute tööaega ja asukohta, jättes samas loetelu lahtiseks.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: kui tekib vajadus mingil põhjusel asja sisuliseks läbivaatamiseks väljaspool kohtu asukohta, siis tuleb lähtuda sellest, et menetlusosaline ei ole õigusemõistmise objekt, vaid subjekt, st tal peab olema võimalus tutvuda kohtutoimikuga, vastaspoole seisukohtade ja tõenditega ning esitada omapoolseid tõendeid ja argumente. Sellega teostab menetlusosaline õigust olla oma kohtuasja arutamise juures, mida ei või piirata ka erikordades (PS § 24 lg 2, PS § 130). Seetõttu on siinkohal mõeldud eelkõige seda, et asja sisuline arutamine väljaspool kohtu asukohta on võimalik eelkõige ajutiselt ja juhul, kui menetlusosalised on füüsiliselt kohapeal olemas ja kohtunik tuleb nõ nende juurde sobivasse kohta.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: kannatanu osas vt eelpool.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: annab vajadusel võimaluse kohtutele erikordadest tulenevate ettenägematutele juhtumitele reageerimiseks, võimaldades viia kohtuistungeid läbi ka väljaspool kohtute tööaega ja asukohta, kui see on vajalik õigusemõistmise huvides. See on ajutine lahendus kiireloomuliste olukordade lahendamiseks, sest pikemaajalises kriisiolukorras tuleks kohtumaja asukohta muuta või kohut pidada muudes kohtumajades.

11.9. Kavandatav muudatus 9: territoriaalse kohtualluvuse muutmine. Erikorra ajal peaks olema Riigikohtu esimehel õigus muuta süüteoasjade territoriaalset kohtualluvust, st kui ühes maakohtus ei ole võimalik süütegeid menetleda, siis võib seda teha mõnes teises maakohtus (ErSS § 30). Sisuliselt on tegemist ErSS § 30 lahenduse säilitamisega.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: säilib sisuliselt ErSS § 30 lahendus, kuid kuivõrd kohtute tööpiirkonnaga on seotud kohtuasjade territoriaalne alluvus, mis võib tekitada segadust kohtusse pöörduvatele isikutele, tuleks eelistada ressursi ümberjagamist selliselt, et kohtute tööpiirkonnad ei muutuks.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: säilib sisuliselt ErSS § 30 lahendus, kuid kuivõrd kohtute tööpiirkonna muutmisega muutuks ka kohtualluvus, mis võib tekitada segadust nii kohtusse pöörduvatele isikutele kui ka mõjutada kohtusüsteemi korraldust, tuleks eelistada ressursi ümberjagamist selliselt, et kohtute tööpiirkonnad ei muutuks.

11.10. Kavandatav muudatus 10: erikorra ajal vajadusel kohtuniku ajutine määramine teise sama astme või madalama astme kohtusse. Vastav otsustusõigus peaks olema Riigikohtu esimehel, kes võib erikordades vastava vajaduse esinemisel muuta kohtuniku nõusolekuta ajutiselt tema teenistukohta ning määrata kohtunik ametisse teise sama astme või madalama astme kohtusse.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: oluline mõju puudub.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: muudatus annab võimaluse vajadusel suunata kohtunikke ametisse teise sama astme või madalama astme kohtusse, kui on vaja ootamatult ja kiiresti lahendada süüteasju ning erikorrast tulenevatel põhjustel ei ole see kohtunike puuduse tõttu selles mingis kohas võimalik. Kohtunike suunamine nõ kriisikoldesse on äärmuslik meede, st rakendatakse olukorras kui kohtu tööpiirkonnas ei ole ressursi ümberjagamisega võimalik asju lahendada. Sellega tagatakse, et kohtunikke on võimalik üle riigi suunata kriisikoldesse ning juhul, kui selleks on vaja spetsiifiliste teadmistega kõrgema astme kohtunik suunata esimese astme kohtusse asju lahendama, siis saab seda teha.

11.11. Kavandatav muudatus 11: sõjaseisukorra ajal, kui tavapärase õigusmõistmine kohtutes on takistatud, anda Riigikohtu esimehele volitus oma otsusega suunata riigikaitse väljaõppe saanud kohtunikud maa-, haldus- või ringkonnakohtu juurde ning moodustada vajadusel kaitseväeteenistusalaste süütegude kiireks menetlemiseks riigikaitsekohtu kolleegium.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele: oluline mõju puudub, sest kohtupidamise protsessuaalsed normid ei muutu.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub, sest kohtupidamise protsessuaalsed normid ei muutu.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub, sest kohtupidamise protsessuaalsed normid ei muutu.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub, sest kohtupidamise protsessuaalsed normid ei muutu.

Mõju menetlejatele: oluline mõju puudub, sest kohtupidamise protsessuaalsed normid ei muutu.

Mõju kohtutele: muudatus annab võimaluse vajadusel suunata eelkõige riigikaitse väljaõppe saanud kohtunikke selle kohtu juurde, kelle tööpiirkonnas on vaja tulenevalt sõjaseisukorrast kiiresti lahendada süüteasju ning sõjaseisukorrast tulenevatel põhjustel ei ole õigusemõistmine kohtunike puuduse tõttu muul moel tagatud. Kohtunike koondamine kohtu sees riigikaitsekohtu kolleegiumi (struktuuriüksus), tagab kohtumõistmise kollegiaalsuse, mis on vajalik, kui otsuseid tuleb langetada kiiresti. Erikolleegiumi moodustamine on äärmuslik meede, mida Riigikohtu esimees saab rakendatakse olukorras kui kohtute tööpiirkonnades ei ole ressursi ümberjagamisega võimalik asju lahendada.

11.12. Kavandatav muudatus 12: erikorra ajal erakorralistest asjaoludest tingitud kohtuasja menetluse peatamise või asja arutamise edasilükkamise otsustusõiguse andmine kohtunikule. Kui kohtumenetluses tekib vajadus prioriteetide seadmiseks, siis peaks selle otsustama kohus igal üksikul juhul eraldi kohtuasja lahendamise raames või

peatatakse teatud liiki kohtuasjade menetlemine kuni erikordadest tulenevate mõjutuste äralangemiseni (Riigikohtu esimees üleriigiliselt või kohtu esimees kohtu tööpiirkonnas).

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: kuna menetluse peatamine piirab isiku kohtusse pöördumise õigust, siis tagatakse menetluse peatamise põhjendatuse kohtulik kontroll.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: annab võimaluse mõjuval põhjusel, kui nt riigil tekib ressursipuudus või ei ole võimalik tagada asja lahendamist kohtu asukohas, peatada kohtuasja menetlus või lükata kohtuasja arutamine edasi.

11.13. Kavandatav muudatus 13: kriminaalasja arutamise tähtaja regulatsiooni muutmine. Esmalt tuleb tagada kriminaalasja eelistungile määramine (10 päeva jooksul pärast süüdistusakti saamist) ning kui kohtutel puudub ressursid kriminaalasja menetlemiseks, siis tuleb menetlus peatada, mille tagajärjeks on ka aegumise peatumine.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: kriminaalasja eelistungile määramise tähtaeg sisuliselt ei muutu, vaid sõnastuse täpsustamisega viiakse regulatsioon kooskõlla KrMS terminoloogiaga (täiendus kannab edasi olemasolevat sõnastust ja sobitab selle olemasolevasse mõistekasutusse). Sellise kiirendatud eelmenetluse läbiviimine on ka õigustatud, andes menetlusosalistele kindluse, kas ja millal asi arutamisele läheb. Kriminaalasja menetluse peatamise osas vt VTK mõjude p 11.11.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: vt eelpool.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: vt eelpool.

Mõjud riigi elanikkonnale: oluline mõju puudub.

Mõju menetlejatele: kriminaalasja eelistungile määramise tähtaeg sisuliselt ei muutu, vaid sõnastuse täpsustamisega viiakse regulatsioon kooskõlla KrMS terminoloogiaga (täiendus kannab edasi olemasolevat sõnastust ja sobitab selle olemasolevasse mõistekasutusse). Sellise kiirendatud eelmenetluse läbiviimine on ka õigustatud, andes menetlusosalistele kindluse, kas ja millal asi arutamisele läheb. Kriminaalasja menetluse peatamise osas vt VTK mõjude p 11.11.

11.14. Kavandatav muudatus 14: menetlusosalise taotluseta viivitamata täitmisele kuuluvate kohtulahendite loetelu täiendamine, mille viivitamata täitmist peab riik oluliseks erikordades.

Mõjud kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, menetlusalustele isikutele: isiku tuleb arvestada kohtulahendi viivitamata täitmisega (nt kinnipidamisega, vahistamisega, arestiga, rahatrahvi maksimisega jne) kaasnevate kohustuste ja tõkenditega. Samas on muudatuse mõju vähe oluline, sest kohtulahendite viivitamata täitmine ei välista edasikaebeõigust.

Mõjud kannatanutele ja tunnistajatele: oluline mõju puudub. Kohtulahendite viivitamata täitmine ei välista edasikaebeõigust.

Mõjud kaitsjatele ja esindajatele: oluline mõju puudub.

Mõjud riigi elanikkonnale: muudatusega tagatakse paremini elanikkonna turvalisus ja kiire ohu tõrjumine.

Mõju menetlejatele: muudatus on suunatud kohtulahendite kiirele täitmisele, mis tagab riigikaitseks vajalike ressursside olemasolu ning kiire ohu tõrjumise.

12. Muudatuste koondmõju ettevõtete ja/või kodanike halduskoormusele

Kavandatavate muudatustega ei kaasne ettevõtjatele ega kodanikele halduskoormust.

13. Muudatuste rakendamise seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse eeldatavad kulud ja tulud

Kavandatavad muudatused riigi ja kohaliku omavalitsuse tulusid ja kulusid oluliselt ei muuda, välja arvatud kohtute infosüsteemi arenduskulu ja kohtunike täiendav koolituskulu, mille suurus sõltub tehtavatest valikutest. Koolituskulud jäävad hinnanguliselt 4000 euro piiresse aastas. Muudatustega seotud kohtute infosüsteemis vajalike muudatuste tegemise kulud (hinnanguliselt 120 tundi arendust x 36 eurot = 4320 eurot, millele lisandub käibemaks) kaetakse kohtute eelarvest.

14. Edasine mõjude analüüs

Käesolevas VTK-s pakutu ei avalda sihtrühmadele (riigi menetlusressurss, eraisikud) olulist mõju, seega eraldiseisvat edasist mõjuanalüüsi pole vajalik planeerida (vt VTK p 11).

VI. Kavandatav õiguslik regulatsioon ja selle väljatöötamise tegevuskava

15. Valitav lahendus			
15.1. Töötatakse välja uus tervikseadus			15.2. Muudatused tehakse senise seaduse struktuuris
			x
15.3 Selgitus	Eesmärkide saavutamiseks ei ole vaja kehtestada uut tervikseadust, muudatused tehakse kehtivatesse seadustesse		
16. Puudutatud ja muudetavad õigusaktid			
Kriminaalmenetluse seadustik, väärteomenetluse seadustik, karistusseadustik, kohtute seadus			
17. Edasine kaasamise plaan – keda, millal ja kuidas kaasatakse			
<p>Riigikaitseõiguse revisjoni raames on juba toimunud revisjonikomisjoni liikmete poolt VTK aluseks olnud analüüsi tutvustus ja läbiarutamine, oma arvamuse andsid ka Siseministeerium, Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitsei amet, Kaitseministeerium, Põhja Ringkonnaprokuratuur ja Õiguskantsleri Kantselei ning sellele järgnes märkuste, muudatuste ja täienduste sisseviimine. Riigikaitseõiguse revisjonikomisjonis on esindatud kõik asjassepuutuvad institutsioonid (komisjoni liikmete nimekirja vt https://www.just.ee/et/riigikaitseõiguse-revisjoni-tooruhm).</p> <p>Analüüsi põhjal valminud VTK-d arutab riigikaitseõiguse revisjoni komisjon ning lisaks sellele esitatakse VTK ka kaasamiseks ja kooskõlastamiseks kõikidele asjaosalistele järgmiselt:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kaitseministeerium 2. Siseministeerium 3. Rahandusministeerium 4. Välisministeerium 5. Riigiprokuratuur 6. Riigikohus 7. Eesti Advokatuur 8. Õiguskantsleri Kantselei 			
18. Põhjaliku mõjuanalüüsi toimumise aeg			
Eraldi täiendavat mõjuanalüüsi ei planeerita			

19. Eeldatav kontseptsiooni (HÕNTE § 1 lg 3) valmimise ja kooskõlastamisele saatmise aeg (kui järgmise sammuna koostatakse eelnõu kontseptsioon)	Käesoleval juhul asendab kontseptsiooni analüüs, eraldi täiendavat kontseptsiooni ei koostata
20. Eeldatav eelnõu avaliku konsultatsiooni ja kooskõlastamise aeg	November 2018
21. Õigusakti eeldatav jõustumise aeg	2019
22. Vastutavate ametnike nimed ja kontaktandmed	Margit Gross Margit.Gross@just.ee Riigikaitseõiguse revisjoni töörühma juht